

Tahkimde Gerilla Taktikleri ve Gerilla Taktiklerinin Önlenmesi(*)

Guerrilla Tactics and Prevention of Guerrilla Tactics in Arbitration

Arş. Gör. Talha Genç**

Öz

Tahkim yargılaması uluslararası alanda sıklıkla başvuru alan etkin bir yargılama biçimidir. Tahkim yargılamasının kendine özgü yapısı ve giderek yaygınlaşması; tarafların, taraf vekillerinin ve menfaat temin etmek isteyen hakemlerin tahkim yargılamasını engelleyici ve erteleyici davranışlara başvurmaya sebebiyet vermektedir. Taraflar, taraf vekilleri ve hakemler tarafından tahkim yargılamasının olağan akışını bozan bu tür davranışlar gerilla taktikleri olarak ifade edilmektedir.

Bu makalede, öncelikle hangi tür davranışların gerilla taktiği niteliğinde olduğu belirli bir sınıflandırma yapılarak tespit edilmiş sonrasında Uluslararası Barolar Birliği (*International Bar Association – IBA*) tarafından oluşturulan davranış kuralları, doktrindeki görüşler de dikkate alınarak incelenmiş ve gerilla taktiklerini önlemeye yönelik birtakım çözüm önerilerinde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler

Uluslararası Tahkim, Tahkimde Etik, Gerilla Taktikleri, Tahkimde Adil Yargılanma, IBA

Abstract

Arbitration process is a powerful type of proceeding that is widely used in the international dispute resolutions. Due to the special features of arbitration proceedings and their growing popularity, parties, their counsels and arbitrators seeking financial profit often operate in ways that obstruct and delay the arbitration process. Guerrilla tactics are actions taken by parties, their counsels, and arbitrators to disrupt the usual course of arbitration proceedings.

* Makale Geliş Tarihi: 22.01.2023 – Makale Kabul Tarihi: 13.12.2023 – Yayın Tarihi: 29.12.2023

DOI: 10.56701/shd.1240479

** Trabzon Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Trabzon – Türkiye

E-posta: talha.genc@trabzon.edu.tr,

ORCID: 0000-0003-3032-5917

In this article, first, what kind of behaviour is a guerrilla tactic has been determined by making a certain classification, and then the codes of conduct created by the International Bar Association (IBA) in order to prevent guerrilla tactic behaviours that disrupt the arbitration proceedings are examined, taking into account the opinions in the doctrine. A number of solutions have been proposed to prevent guerrilla tactics.

Keywords

International Arbitration, Ethics in Arbitration, Guerrilla Tactics, Fair Trial in Arbitration, IBA

I. GERILLA TAKTİKLERİ TERİMİ VE MODERN KULLANIMLARI

Gerilla terimi, İspanyolca “*guerra*” kelimesinden türetilmiş olup küçük savaş anlamına gelmektedir. Dağınık, hareketli militan çetelerin, geleneksel savaş taktikleri kullanan güçlü düşman birlikleri ile doğrudan karşı karşıya gelmekten kaçınarak pusu, vur-kaç baskınları, sabotaj gibi sürpriz yöntemleri kullanmasına gerilla taktikleri denir

¹. Gerilla taktikleri neden savaşıldığından ziyade nasıl savaşıldığı ile alakalı bir terimdir. Zayıf taraf, gerilla taktikleri olarak nitelendirilen çeşitli yöntemlere başvurarak savaşın galibi haline gelmeyi amaçlamaktadır².

Gerilla terimi, ilk olarak 1808-1814 tarihleri arasında gerçekleşen Yarımada Savaşı (*The Peninsular War*) sırasında düzensiz İspanyol milislerinin, istilacı Napolyon güçlerine karşı yaptıkları saldırılar için kullanılmıştır³. Endülüs'ten Zaragoza'ya kadar İspanyol gerillalar, gerilla taktiklerini kullanmak suretiyle Fransız karakollarını, kamplarını, konvoylarını ve postacılarını pusuya düşürmüş ve savaşın gidişatını değiştirmiştir⁴. Gerilla taktiklerinin tarihsel geçmişine bakıldığında hiç de kullanıldığı kadar masum bir terim olmadığı görülmektedir.

¹ Robert Pfeiffer - Stephan Wilske, “An Etymological and Historical Overview”, *Guerrilla Tactics in International Arbitration*, ed. Güntner J. Horvath vd. (The Netherlands: Kluwer Law International, 2013), 2.

² Pfeiffer – Wilske, “An Etymological and Historical Overview”, 2.

³ Edna Sussman - Solomon Ebere, “All’s Fair In Love And War – Or Is It? Reflections On Ethical Standards For Counsel In International Arbitration”, *The American Review of International Arbitration (ARIA)* 22/4 (2011), 612.

⁴ Christoph Bruckschweiger, “Possibilities of Arbitral Tribunals to Sanction ‘Guerrilla Tactics’ by Counsel in the Absence of a Respective Agreement by the Parties”, *Selected Papers on International Arbitration Volume 5*, ed. Daniel Girsberger vd. (Bern: Stampfli Publishers, 2020), 36.

Gerilla terimi, Yarımada Savaşı ile kullanılmaya başlanmışsa da tarihsel arka planı çok eskiye dayanmaktadır. MÖ 512’de, İskitlerin I. Darius yönetimindeki istilacı Perslere karşı hızlı saldırıları ve aynı derecede hızlı geri çekilmeleri, MS 450’lerde Avrupa Hun Devleti hükümdarı Attila’nın öfke, kurnazlık ve hareketlilik içeren sürpriz savaş manevraları gerilla taktiklerinin ilk görünümüne örnektir. Ancak en belirgin gerilla taktikleri, 21. yüzyıldaki iç savaşlar ve baskıcı rejimler ile işgalci güçlere karşı verilen halk mücadelelerinde kullanılmıştır. Bu dönemde Cezayir ve Eritre örneğinde olduğu gibi bağımsızlık isteyen Afrika kurtuluş hareketleri gerilla taktiklerine başvurmuştur. Aynı zamanda komünizm adına Çin, Vietnam ve Nikaragua’da ve komünizme karşı olarak Ukrayna, Tibet ve Afganistan’da yapılan mücadelelerde de gerilla taktikleri kullanılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz: Preet Singh Oberoi, “Understanding Guerrilla Tactics in International Arbitration”, *Christ ULJ* 3 (2014), 70.

Çünkü savaşı kazanmak isteyen gerillaların başvurduğu gerilla taktikleri genellikle adil olmayan davranış biçimleridir⁵.

Zengin bir tarihsel geçmişe sahip olan gerilla taktikleri terimi, günümüzde birçok sektörde geleneksel yöntemlere karşı, geleneksel olmayan yöntemleri ifade edecek şekilde kullanılmaktadır. Örneğin pazarlama sektöründe geleneksel pazarlama yöntemleri kullanılmadan özel bir teknik ile marka bilinirliğine katkıda bulunulması, “gerilla pazarlama” olarak ifade edilmektedir. Gerilla teriminin giderek yaygınlaşan kullanımı kavramı pazarlanabilir, masum ve sosyal adalete hizmet edebilir bir hale getirmiştir⁶.

Günümüzde gerilla taktikleri terimi, tahkimin işleyişini etkilemek için gerçekleştirilen davranışlar için de kullanılmaktadır⁷. Ancak gerilla taktikleri kavramı diğer sektörlerdekine kıyasla tahkim alanında geleneksel anlamına daha yakın kullanılmaktadır. Tahkimde gerçekleştirilen bu yöntemlerin gerilla taktiği olarak isimlendirilmesinin sebebi, aynı savaşta olduğu gibi kazanması muhtemel olmayan tarafın, adil olmayan çeşitli stratejilere başvurarak başarılı olmaya çalışmasıdır. Tahkim yargılaması ilgili hukuk kurallarına göre yürütülecek olsa da gerilla, bu kurallardan kaçınmaya veya yargılamayı geciktirmeye çalışmaktadır. Bunun için de karşı tarafı, karşı taraf vekilini ve hakem heyetini yıpratıcı ve aldatıcı yöntemlere başvurmaktadır. Bu açıdan tahkimde gerilla taktikleri, tahkimin geleneksel çalışma biçimini etkilemeye yönelik yapılan hareketleri ifade etmektedir. Gerillanın başvurduğu yöntemlerin bir kısmı hukuk dışı olabileceği gibi bir kısmı da hukuk kurallarına uygun olabilmektedir. Ancak bu eylemler her koşulda etik dışı davranış olarak değerlendirilmekte ve tahkim yargılamasını olumsuz etkilemektedir⁸.

II. TAHKİMDE GERİLLA TAKTİKLERİNİN ORTAYA ÇIKIŞI

Tahkimde gerilla taktiklerinin kullanılması Antik Yunan mitolojisine kadar dayanmaktadır⁹. Buna göre altın bir elma sebebiyle çıkan uyuşmazlık üzerine Truva, Paris’i anlaşmazlığı çözmesi için tek hakem olarak atamıştır. Tüm Tanrılar Paris’e kendi lehlerine karar vermesi için çeşitli rüşvetler vermiştir. Ancak sadece Afrodit’in hem soyunmayı hem de

⁵ Oberoi, “Understanding Guerrilla Tactics”, 71.

⁶ Oberoi, “Understanding Guerrilla Tactics”, 70.

⁷ Süheyla Balkar, *Milletlerarası Ticari Tahkim ve Etik* (İstanbul: On İki Levha, 2022), 36.

⁸ Günther J., Horvath vd., “Categories of Guerrilla Tactics”, *Guerrilla Tactics in International Arbitration*, ed. Günther J. Horvath vd. (The Netherlands, Kluwer Law International, 2013), 3.

⁹ Robert Pfeiffer - Stephan Wilske, “The Emergence of the Guerrilla Tactics Phenomenon in International Arbitration”, *Guerrilla Tactics in International Arbitration*, ed. Günther J. Horvath vd. (The Netherlands: Kluwer Law International, 2013), 17.

güzelliğın ölümlü bir örneği olarak Helen'i teklif etmesi, Paris tarafından kabul edilmiştir. Böylelikle Paris, Afrodit lehine karar vermiştir ve ilk gerilla taktiği örneği tahkimin başlangıcından beri var olmuştur¹⁰.

Modern hukuk anlamında ise gerilla taktiklerine yönelim tahkimin yaygınlaşmasıyla birlikte ortaya çıkmıştır. İlk dönemlerinde uluslararası tahkim belli bir profesyonel grubun eliyle yürütölmekteydi. Bu dönemde tahkim uygulamasının küçük bir grubun elinde olması, grup üyelerinin itibarının korunmasını daha önemli hale getiriyordu. Sonraki dönemlerde uluslararası tahkimin giderek yaygınlaşp küreselleşmesiyle birlikte tahkimle ilgilenen kişilerin sayısı artmıştır¹¹. Kişi sayısındaki artışın getirdiği rekabet ortamı, kişisel itibara verilen önemi azaltmış ve tahkimde yer almak isteyen kişilerin gerilla taktikleri sergilemesine sebebiyet vermiştir¹².

Tahkimde gerilla taktikleri her geçen gün daha fazla başvuru olan bir yöntem haline gelmektedir. Tarafların ve taraf vekillerinin bu yöneliminde tahkime has birçok etken rol oynamaktadır. Tahkim taraf iradesine bağlı bir yargılama usulüdür¹³. Sözleşme özgürlüğü kapsamında taraflar ihtiyaçlarına en uygun tahkim usulünü tasarlamada veya seçmede serbesttir. Ancak bu özgürlük bir yanıyla tarafların bazı hususları ihmal ederek tahkim usulünü eksik bırakmasının önünü açmaktadır. Bu durum fırsatçı tarafların gerilla taktiklerine yönelimini arttırmaktadır¹⁴.

Tarafların bir yargılamada sergiledikleri alışılmış davranışlar, diğer yargılama için geleneksel davranış olarak kabul edilmeyebilir. Tahkimin esnek yapısı gereği bir tahkim yargılamasında belirli usul kurallarını seçen taraflar, başka bir yargılamada daha farklı usul kurallarına tabi olabilmektedir. Bu durum da aynı davranışın farklı bir tahkim yargılamasında gerilla taktiği olarak ifade edilmesine neden olabilmektedir¹⁵.

Tahkime uygulanacak hukukun veya yazılı usul kurallarının, taraflar ve taraf vekilleri tarafından öngörölmeyen şekilde kullanılması da gerilla taktiklerinin oluşumuna yol açmaktadır. Özellikle taraflarca hakemin reddi itirazının, hakkın düzenleniş ruhuna aykırı

¹⁰ Pfeiffer - Wilske, "The Emergence of the Guerrilla Tactics", 17.

¹¹ Balkar, *Tahkim ve Etik*, 29.

¹² J. William Rowley, "Guerrilla Tactics and Developing Issues", *Guerrilla Tactics in International Arbitration*, ed. Gütnher J. Horvath vd. (The Netherlands: Kluwer Law International, 2013), 22.

¹³ Sibel Özel vd., *Milletlerarası Özel Hukuk* (İstanbul: On iki levha, 2022), 779; Cemal Şanlı vd., *Milletlerarası Özel Hukuk* (İstanbul: Beta, 2019), 644; Vahit Doğan vd., *Milletlerarası Özel Hukuk*, (Ankara: Savaş Yayınevi, 2023), 166.

¹⁴ Pfeiffer - Wilske, "The Emergence of the Guerrilla Tactics", 18.

¹⁵ Bruckschweiger, "Possibilities of Arbitral Tribunals to Sanction", 18.

olarak tahkim yargılamasını geciktirmek amacıyla kullanılması bu kapsamda başvuru gerilla taktiklerindedir¹⁶.

Taraflar, hakemlerin yetkilerini hakem sözleşmesi ile kararlaştırmaktadır¹⁷ ve hakem heyetinin yetkisi sadece ilgili taraflara yönelik¹⁸ ve tarafların belirlediği kurallar ile sınırlıdır. Hakem heyetinin taraf vekilleri hakkında doğrudan karar verme imkanı bulunmamaktadır¹⁹. Bu durum taraf vekillerinin gerilla taktiklerine yönelimini arttırmaktadır²⁰.

Tahkim yargılamasının tercih edilme sebeplerinden biri yargılamanın gizliliğidir. Ticari tahkim yargılaması, mahkemeler tarafından yapılan yargılamalara nazaran daha kapalı bir şekilde, gizliliğe önem verilerek yapılmaktadır. Tahkim yargılamasının gizliliği, tahkim yargılamasının tercih edilmesinde bir etken²¹ olsa da bu gizlilik, gerilla taktiklerinin tespitini zorlaştırmaktadır²². Taraflar ve taraf vekilleri, gerilla taktiklerinin saptanması halinde de gizlilik sebebiyle genel itibarlarının zedelenmeyeceğini düşünmekte ve gerilla taktiklerine yönelmekten çekinmemektedir.

III. TAHKİMDE GERİLLA TAKTİKLERİ

A. KAVRAM

Tahkimde gerilla taktikleri terimi ilk olarak *Michael Hwang* tarafından kullanılmıştır. *Hwang*, tahkimde gerilla taktiklerini, usul kurallarının kişinin çıkarlarına uygun ancak amacına aykırı olarak kullanılması ile tahkim yargılamasını geciktirici ve nihai olarak tahkimi başarısız ya da etkisiz hale getirmeye çalışan davranışlar olarak tanımlamaktadır²³. *Günther J. Horvath*,

¹⁶ Pfeiffer - Wilske, "The Emergence of the Guerrilla Tactics", 18.

¹⁷ Şanlı vd., *Milletlerarası Özel Hukuk*, 645.

¹⁸ Özel vd., *Milletlerarası Özel Hukuk*, 784.

¹⁹ Hrvatska Elektroprivreda v. Republic of Slovenia yargılamasında *International Centre for Settlement of Investment Disputes* (Uluslararası Yatırım Anlaşmazlıklarının Çözüm Merkezi - ICSID) Hakem heyeti, davalının duruşmadan hemen önce atanan avukatının hakem heyeti başkanı ile aynı dairenin avukatı olması sebebiyle kişinin avukat olarak görev yapamayacağına karar vermiştir. Ancak ICSID sözleşmesinin hakem heyetine taraf vekillerini doğrudan görevden alma yetkisi vermemesi sebebiyle hakem heyeti kararını yargılamanın bütünlüğünü korumaya mecbur olduğu gerekçesine dayandırmıştır. R. Doak Bishop - Margrete Stevens, "The Compelling Need for a Code of Ethics in International Arbitration: Transparency, Integrity and Legitimacy" *Arbitration Advocacy in Changing Times, ICCA Congress Series No.15*, ed. Albert Jan van den Berg. (The Netherlands: Kluwer Law International, 2011), 17; International Centre for Settlement of Investment Disputes (ICSID), Hrvatska Elektroprivreda d.d. v. Republic of Slovenia, ARB/05/24 (15 Aralık 2015), <https://www.italaw.com/cases/3242>, (Erişim 25.03.2022).

²⁰ Bruckschweiger, "Possibilities of Arbitral Tribunals to Sanction", 20.

²¹ Özel vd., *Milletlerarası Özel Hukuk*, 779.

²² Pfeiffer - Wilske, "The Emergence of the Guerrilla Tactics", 19.

²³ Michael Hwang, "Why is There Still Resistance to Arbitration in Asia?", *Selected Essays On International Arbitration*, ed. Michael Hwang (Singapore: Academy Publishing, 2013), 21.

gerilla taktiklerini, tahkim yargılamasında taraflarca gerçekleştirilen etik dışı davranış ve cezai yaptırıma tabi fiiller ile oluşturulan stratejiler olarak değerlendirmektedir²⁴. *Edna Sussman* ise gerilla taktiklerini kötü davranıştan, korkunç hatta suç niteliğindeki davranışlara kadar uzanan strateji, yöntem veya taktikler olarak ifade etmektedir²⁵. Başka bir yazara göre ise gerilla taktikleri, taraflar ve/veya taraf vekilleri tarafından karşı taraf üzerinde daha avantajlı bir konum elde etmek amacıyla sergilenen düşmanca uygulamalardır²⁶. Doktrinindeki diğer bazı yazarlar ise gerilla taktiklerini kategorize ederek açıklama yoluna gitmektedir. Çünkü gerilla taktikleri; açık bir şekilde hukuka aykırı olan davranışlar, hukuki sınırlar içerisinde ancak etik olmayan davranışlar ve suç niteliğindeki davranışlar olmak üzere birkaç farklı davranış türünden oluşmaktadır. Tahkimde karşılaşılan gerilla taktikleri, belli bir davranış türünden oluşan tek bir kalıba sokulamadığından bütün gerilla taktiklerini kapsayacak genel bir tanımlama yapmak mümkün değildir²⁷. Gerilla taktikleri davranış türüne göre üç ana grupta toplanarak kategorize edilmektedir. Birinci grup davranışlar, “yaygın gerilla taktikleri” olarak ifade edilen ve açıkça yapılan kötü davranışlardan; ikinci grup davranışlar, “ekstrem gerilla taktikleri” olarak tanımlanan hukuken de suç teşkil eden ve devlet otoritesinin açıkça kötüye kullanıldığı davranışları da kapsayan davranışlardan; üçüncü grup davranışlar ise “*hardball arbitration*”, “*rough riding*” veya “*black arts*” olarak ifade edilen ve gerilla taktikleri olarak kabul edilmeyen ancak tahkim yargılamasını etkileyen kaba davranışlardan oluşmaktadır²⁸.

Tahkim yargılamasını kazanma amacıyla geleneksel tahkim yargılaması içerisinde kalarak karşı tarafı sıkıştırıcı davranışlar ile tahkimi geciktirici veya engelleyici etik dışı davranışlar, amaç bakımından birbirinden farklı davranış türleridir. Kaba davranışlar, gerilla taktiği olarak kabul edilmeyen etik dışı davranışlardır²⁹. Çoğunlukla milli hukuk kurallarının farklılıklarından kaynaklanan davranışlardan ileri gelmektedir. Kaba davranışlar ile gerilla taktiği niteliğindeki davranışlar arasındaki çizgi oldukça incedir. Nitekim kaba davranışların sistematik hale dönüştürülmesi, davranışı gerilla taktiği haline getirmektedir³⁰. Bu sebeple tahkim yargılamasına uygulanmak üzere çeşitli mercilerce oluşturulan davranış kuralları, gerilla taktiği olarak kullanılabilir bazı kaba davranışları da düzenlemektedir. Bir tür davranışın hangi grup içerisinde değerlendirileceği, hakemlerin değerlendirmesine ve tahkime

²⁴ Rowley, “Guerrilla Tactics and Developing Issues”, 22.

²⁵ Sussman - Eber, “All’s Fair In Love And War – Or Is It?”, 612.

²⁶ Bruckschweiger, “Possibilities of Arbitral Tribunals to Sanction”, 10.

²⁷ Horvath vd., “Categories of Guerrilla Tactics”, 3.

²⁸ Horvath vd., “Categories of Guerrilla Tactics”, 4.

²⁹ Bruckschweiger, “Possibilities of Arbitral Tribunals to Sanction”, 12.

³⁰ Horvath vd., “Categories of Guerrilla Tactics”, 4.

uygulanacak hukuka göre farklılık arz etmektedir³¹. Birinci ve ikinci grup gerilla taktikleri genel olarak, tanıgın tehdit edilmesi, telefon dinlemeleri, tekrarlanan haksız hakem itirazları ve hakemi atayan tarafça hakem heyetinin gizli müzakereleri ile ilgili bilgilerin elde edilmesi gibi davranışlardan oluşmaktadır³².

Gerilla taktiği niteliğindeki bütün davranışların iki ortak unsuru bulunmaktadır. İlk unsur tahkimde etkili olabilmek için tahkime uygulanacak hukukun ihlal edilmesidir. Ancak belirtmelidir ki, gerilla taktikleri sadece tahkim yeri hukukuna ve yazılı usul kurallarına aykırı davranışları kapsamamaktadır. Yüzeysel olarak yasal görünen ancak tahkim yargılamasını geciktirici veya etkileyici davranışlar da gerilla taktiği olarak kabul edilmektedir. Gerilla taktiği sayılabilecek bu tür davranışlar, tahkim yargılamasına uygulanacak hukuka ve usul kurallarına uygun gözükse de uygulanacak hukukun ve usul kurallarının ruhuna aykırıdır³³.

Tahkime uygulanan hukuk ve yazılı usul kuralları taraflara; hakemlerin reddi (*challenge of arbitrators*), hukuki dinlenilme hakkı (*right to be heard*) gibi temel güvenceleri sağlar. Bu hakların taraflarca güvence olmaktan çıkarılıp silah olarak kullanılması durumunda çoğu zaman kaba davranış (*rough riding*) sınırını aşan gerilla taktikleri söz konusu olur. Devamlı ve sistematik olarak yapılan hakem itirazları (*arbitrator challenges*), süre uzatım talepleri ve sadece tahkim yargılamasını engellemek amacıyla aşırı miktarda belge sunmak sağlanan güvencelerin amacı ile bağdaşmayacak şekilde kullanılmasına sebebiyet verebilir. Tahkim yargılamasında sergilenen bu tür bir davranışın gerilla taktiği mi yoksa oyunun kurallarına uygun olan bir kaba davranış (*rough riding*) mı olduğunun tespitinde mutlaka davranışı sergileyen tarafın, o davranışı sergilemedeki amacına (*mind-set*) bakılmalıdır. Taraf aynı davranışı; tahkime uygulanan hukukun ve yazılı usul kurallarının ruhuna uygun olarak haklılığını kanıtlamak için sergileyebileceği gibi tahkim yargılamasını geciktirici veya sabote edici başka bir ifadeyle maddi adaletin tesisini engelleyici bir niyetle de sergileyebilir. Bu tür bir davranış, tahkimi engelleyici veya geciktirici bir amaçla sergilenmişse gerilla taktiği olarak değerlendirilmelidir. Ancak bu tür davranışların tahkim yargılamasını etkilemeye yönelik yapıldığının ispatı bir yana, var olduğunun kanıtlanması bile oldukça zordur³⁴.

Gerilla taktiğinin varlığının ikinci unsuru taktik unsurudur. Gerilla taktiğine başvuran tarafın bu davranışı, tesadüfen veya öngörülmeleyen gelişmelere binaen değil, bizatihi “kasten”

³¹ Oberoi, “Understanding Guerrilla Tactics”, 75.

³² Edna Sussman, “Guerrilla Tactics in International Arbitration”, *NYSBA* 7/2 (2014), 41.

³³ Oberoi, “Understanding Guerrilla Tactics”, 75.

³⁴ Horvath vd., “Categories of Guerrilla Tactics”, 4.

yapmış olması gerekmektedir. Örneğin bir kanıt duruşmasındaki hararetli bir tartışma sonucunda bir taraf kasıtlı olarak diğer tarafa saldırmış veya diğer tarafı saldırmaya yönelik kışkırtmışsa kasıtlı bir gerilla taktiği söz konusudur³⁵.

Tüm bu açıklamalar neticesinde gerilla taktikleri; tahkime uygulanacak hukuku ve usul kurallarını ihlal eden veya bu kuralları ruhuna aykırı şekilde kullanan ve bu şekilde tahkim yargılamasını engellemeyi, geciktirmeyi veya sabote etmeyi amaçlayan kasıtlı davranışlar olarak tanımlanabilir.

Doktrinde gerilla taktiklerini önleyici ortak davranış modelleri oluşturmaya yönelik çalışmalar, “etik kurallar” adı altında ifade edilmektedir. Bu durum uygulamaya da yansımıştır. Örneğin; İstanbul Tahkim Hakemleri Derneği (ISTA) tarafından yayımlanan hakem davranış kuralları, “hakem etik kuralları” adı altında çıkartılmıştır. Taraflarca kabul edildiğinin açıkça belirtilmesi durumunda söz konusu kurallar, tahkim yargılamasında uygulama alanı bulmaktadır. Etik kurallar, “*belirli bir gruba, alana veya davranış biçimine özgü ahlaki kurallar bütünüdür*”³⁶. Gerilla taktikleri ise tahkim yargılamasının tarafları, vekilleri ve hakemleri tarafından tahkim yargılamasını sekteye uğratmak maksadıyla gerçekleştirilen kasti davranışlardır. Etik dışı davranışlar, gerilla taktiği olarak ifade edilen davranışları da kapsayan daha geniş bir kavramdır. Kasti olarak gerçekleştirilmeyen veya tahkim yargılamasını sekteye uğratma amacı taşımayan bazı davranışlar, gerilla taktiği olarak kabul edilmese de etik dışı davranış olarak nitelendirilebilmektedir³⁷. Bu açıdan davranış kurallarının kaba davranışlar ve gerilla taktiklerini kapsayan daha geniş bir kelime ile ifade edilmesi yerindedir. Ancak etik kurallar, ahlak kuralı niteliğinde olup aykırılık halinde kural olarak hukuki bir yaptırım öngörülmemen kurallardır³⁸. Davranış kurallarının, etik kurallar ismiyle normatif hale getirilmesi durumunda ahlak kuralları niteliğindeki etik kurallar ile normatif hale getirilen hukuk kuralları aynı şekilde ifade edilmiş olacaktır. Bu durum ise bir anlam kargaşasına

³⁵ Oberoi, “Understanding Guerrilla Tactics”, 75.

³⁶ Burcu Osmanoglu, “Uluslararası Ticari Tahkimde Taraf Vekillerine Uygulanan Etik Kurallar ve Uygulamada Karşılaşılan Sorunlar”, *Public and Private International Law Bulletin*, 39/1 (2019), 278.

³⁷ Örneğin; Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi’nde (ICTY) çalışan farklı yargı alanlarından avukatlar tanışın hazırlanması konusunda farklı görüşler bildirmiştir. Avustralyalı avukat, bir duruşma öncesi avukat tarafından tanık hazırlamanın etik bir davranış olmadığını belirtmiştir. Kanadalı avukat ise bu durumu yerel hukuklarında yasaklanmış bir davranış olması sebebiyle yasa dışı olarak değerlendirmiştir. Amerikalı avukat ise kendi yerel hukukuna uygun olarak, asil tanışın avukat tarafından hazırlanmaması durumunda yanlış bir davranış sergilenmiş olacağını belirtmiştir. Bu durum, biri diğer hukuk sistemi açısından kaba davranış olarak yorumlanabilecek davranışların varlığını göstermektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz: A. Rogers Catherine, “Guerrilla Tactics and Ethical Regulation”, *Guerrilla Tactics in International Arbitration*, ed. Güntner J. Horvath vd. (The Netherlands: Kluwer Law International, 2013), 317.

³⁸ Kadir Can Özel, “Etik ve Etik – Hukuk Arasındaki İlişki”, *TAAD* 33 (2018), 700.

sebebiyet verecektir³⁹. Dolayısıyla tahkim yargılamasını sekteye uğratmaya yönelik kasti davranışları da içeren bu kuralların, etik kurallar (*code of ethics*) olarak kavramlaştırılması uygun bir nitelendirme değildir. Gerilla taktiği olarak belirttiğimiz davranışları engellemeye ve ortak bir davranış biçimi oluşturmaya yönelik çıkarılan bu kuralların, bunlara aykırılığın yaptırıma tabi tutulması gerektiği de düşünüldüğünde “davranış kuralları” (*rules of conduct*) olarak ifade edilmesi daha yerinde olacaktır⁴⁰.

B. TAHKİMDE KARŞILAŞILAN YAYGIN GERİLLA TAKTİKLERİ

Yaygın gerilla taktikleri, karşı tarafı zorlayıcı ama hukuka uygun kaba davranışlardan (*rough riding*) öte ancak ekstrem seviyeye ulaşmamış tahkim yargılamasını geciktirici veya engelleyici kasti davranışlardır. Yaygın gerilla taktiklerinin fark edilmesi oldukça zordur. Ancak tespiti ne kadar zor olsa da derhal saptanması ve gerekli önlemlerin alınması durumunda tahkim yargılamasına en az zararlı ve hatta zararsız davranışlardır⁴¹. Tahkim yargılamasında karşılaşılan yaygın gerilla taktikleri: rüşvet, tehdit ve taciz, telefon dinlemesi ve diğer takip yöntemleri, hileli davranış, geciktirme, amacına aykırı itirazlar ve hakem bünyesinde vukuu bulan diğer gerilla taktikleridir.

1. Rüşvet

Tahkim yargılamasının taraflarından biri, tahkim yargılamasını etkilemek amacıyla hakeme veya üçüncü bir kişiye⁴² kanuna uygun olmayan bir menfaat vaat eder, teklif eder veya sağlarsa bir gerilla taktiği söz konusu olur⁴³. Başka bir ifadeyle rüşvetin gerilla taktiği olarak kabul edilebilmesi için hakeme veya menfaati bulunan üçüncü bir kişiye tahkime uygulanacak hukuka aykırı olarak ve tahkimi etkileyecek şekilde kasti bir avantaj sağlanması gerekmektedir. Bu durumda rüşvet, tahkimde gerilla taktiği olarak kullanılmış olacaktır⁴⁴. Söz konusu gerilla taktiği taraflar tarafından gerçekleştirilebildiği gibi birtakım menfaatler elde etmek isteyen hakemler tarafından da gerçekleştirilebilmektedir.

³⁹ Hukuk kurallarınca belli bir yaptırıma bağlanan meslek kuralları niteliğindeki ahlak kuralları deontoloji olarak ifade edilmektedir. Bazı yazarlar uluslararası tahkim için oluşturulacak avukatların davranış kurallarını deontoloji kodları (kuralları) olarak ifade etmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz: Balkar, *Tahkim ve Etik*, 18 vd.; Chiara Giovannucci Orlandi, “Ethics for International Arbitrators”, *UMKC Law Review*, 67/1 (1998), 93.

⁴⁰ ICSID ve UNCITRAL sekreterlikleri tarafından uluslararası yatırım anlaşmazlıklarında hakemlere uygulanmak üzere hazırlanan taslak kurallarda davranış kuralları (code of conduct) ibaresi kullanılmıştır. A Draft Code of Conduct for Adjudicators in International Investment Disputes. ICSID (2020), <https://icsid.worldbank.org/resources/code-of-conduct>, (Erişim 20.05.2022).

⁴¹ Bruckschweiger, “Possibilities of Arbitral Tribunals to Sanction”, 12.

⁴² Örneğin; tahkim yargılaması çerçevesinde ifadesine başvurulacak tanık veya hakem sekreteri.

⁴³ Horvath vd., “Categories of Guerrilla Tactics”, 6.

⁴⁴ Horvath vd., “Categories of Guerrilla Tactics”, 6.

Tahkim yargılamasında rüşvetin tespiti oldukça zordur. Bugüne kadar hiçbir ICSID tahkiminde hakemin yolsuzluğu iptal sebebi olarak ileri sürülmemiş ve hakem heyeti tarafından ele alınmamıştır⁴⁵. Ancak hakeme rüşvet verildiği iddialarının yerel mahkemelerin önüne geldiği görülmektedir. Peru yerel mahkemesi; biri daha önce ICSID’de görev almış on dört hakemin, Brezilyalı şirket Odebrecht ile Peru Devleti arasındaki tahkim yargılamasında Odebrecht şirketi lehine karar vermek için rüşvet aldığı gerekçesiyle tahkim yargılaması öncesinde tutuklanmalarına karar vermiştir⁴⁶. Malezya yerel mahkemesi ise bir İngiliz hakemin tahkim yargılamasında taraf şirket lehine karar vermek için 1.300.000 Amerikan Doları rüşvet istediği gerekçesiyle İngiliz hakem aleyhine mahkumiyet kararı vermiştir⁴⁷.

2. Tehdit ve Taciz

Özellikle yatırım tahkiminde hakemlerin ve tanıkların tehdit edilmesi en sık görülen gerilla taktiklerinden biridir. Bu tehditlerin en çok karşılaşılan hali ise şantajdır. Yatırım tahkiminde tanıklar, çeşitli sebeplerle kendi işverenleri veya devletleri aleyhine tanıklık yapmak istememektedir. Aleyhine tanıklık yapılacak devlet tarafından tanığa maaşının kendisi tarafından ödendiğinin baskı kurucu şekilde hatırlatılması, tanığın ifade vermesinin görevinin ihlali anlamına geleceğinin belirtilmesi, işlemediği suçlar ile ilgili soruşturma başlatılması, tanığa yönelik birtakım vergi denetimlerinin işleme alınması, tanıkların kendilerinin veya aile üyelerinin işten çıkarılacaklarına yönelik ifadelerde bulunulması veya tanıklığın devlet lehine yapılması durumunda maaş artışı veya terfi verileceğinin belirtilmesi, tehdit ve tacize örnek oluşturmaktadır. Tehdit ve taciz yöntemiyle uygulanan bu tür psikolojik gerilla taktikleri, tahkim yargılamasını olumsuz etkilemektedir. Hakem heyeti, hangi tür davranışların tehdit ve taciz sayılacağını değerlendirirken dikkatli olmalıdır. Tanığın devlet aleyhine ifade vermesi durumunda görevden alınacağına dair gönderilmiş bir mektup, işverenin tanık ile tanıklık süresince iletişim kurmaya çalıştığına dair telefon kayıtlarının bulunması gibi tehdit ve tacizin olduğuna dair açık delillere ulaşılması durumunda hakemin durumu tespiti daha kolaydır. Ancak açık bir delilin olmadığı ve tanığın kariyer beklentisini veya ticari çıkarlarını gözetenek hareket ettiği durumlarda davranışın tehdit veya taciz olarak değerlendirilmesi oldukça zordur.

⁴⁵ Gustavo Laborde, “Arbitrator Corruption”, Jusmundi (Erişim 19 Ağustos 2022).

⁴⁶ Cosmo Sanderson, “Arbitrators Jailed in Peru Amid Odebrecht Corruption Scandal”, Globalarbitrationreview (Erişim 19 Ağustos 2022).

⁴⁷ Jack Newsham, “Arbitrator Gets 6 Months for Malaysia Bribery Scheme”, Law360 (Erişim 19 Ağustos 2022)

Uluslararası tahkimde genellikle taraflar kendi ülkelerinden ve kendi dillerini konuşan, tarafsız ve bağımsız birini hakem olarak seçmektedir⁴⁸. Hakemin, tarafsızlık ilkesi gereğince bir taraf lehine hareket etmemesi gerekmektedir⁴⁹. Hakemin kendi ülkesinden ve kendi dilinden konuşan biri olarak atanması kimi zaman hakemin tarafsızlığını etkilemektedir. Tahkim yargılaması sonrası kendi yaşam çevresi içerisinde olumsuz görüşlerden kaçınmak isteyen hakem üzerinde, atayan taraf lehine görüş bildirme baskısı oluşturmaktadır⁵⁰. Özellikle kendi ülkesinde bir üniversitede hizmet veren akademik personeller, tahkim yargılamasındaki görüşleri sebebiyle çalışma hayatlarında tepki görebilecek konumdadır. Tarafların bu durumu kullanarak hakem üzerinde baskı oluşturacak davranışlara girişmesi, gerilla taktiği olarak kabul edilecektir⁵¹. Tarafların, tahkim yargılaması sırasında hakemlerden biri aleyhine yabancı bir mahkemede çeşitli sebepleri ileri sürerek bir talepte bulunması ve bu yolla tahkim yargılamasını etkilemeye çalışması durumunda da gerilla taktiği söz konusu olacaktır⁵².

3. Telefon Dinlemesi ve Diğer Takip Yöntemleri

Telefon dinlenmesi ve hakemlerin takip edilmesi, karşı avukatların veya hakemlerin evlerinin özel dedektiflerce gözetlenmesi, çöplerinin aranması, e-posta yazışmalarının izlenmesi gibi diğer takip yöntemleri hem taraf devletin hem de diğer özel tarafların başvurulabileceği gerilla taktiklerindedir.

Libananco Holdings Co. v. Türkiye davasında, Libananco Holdings Co. şirketi (davacı), Türkiye Devleti (davalı) tarafından kamulaştırılan Çukurova Elektrik A.Ş (ÇEAS) ve Kepez Elektrik (Kepez) şirketlerinde hisse sahibi olduğunu iddia ederek hukuka aykırı kamulaştırma sebebiyle ICSID'e başvurarak hak talebinde bulunmuştur. Taraflar arasındaki temel tartışma, Libananco Holdings Co. şirketinin yatırımcı sıfatına haiz olup olmadığı ve bu kapsamda ICSID'in yargı yetkisine sahip olup olmadığına ilişkindir. Ancak davacı taraf; Türkiye devleti tarafından uyuşmazlık konusu hakkında avukatı ile yaptığı e-posta yazışmalarının ve telefon görüşmelerinin dinlendiğini ve bu durumun silahların eşitliğine aykırı olduğunu belirterek tahkim yargılamasının, ICSID kurallarına⁵³ ve Enerji Şartı Antlaşması'na (*Energy Charter*

⁴⁸ Balkar, *Tahkim ve Etik*, 55.

⁴⁹ Akif Karaca, "Milletlerarası Tahkimde Hakemin Reddi Sebebi Olarak Hakemin Tarafsızlığını ve Bağımsızlığını Ortadan Kaldıran Haller", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* 21/1 (2015), 207.

⁵⁰ Yavuz Kaplan, "Milletlerarası Tahkimde Hakemin ve Tenfiz Reddi Sebebi Olması Açısından Bağımsızlık ve Tarafsızlık İlkesi", *MHB* 21/1-2 (2001), 60.

⁵¹ Balkar, *Tahkim ve Etik*, 63.

⁵² Horvath vd., "Categories of Guerrilla Tactics", 8.

⁵³ Antlaşma'nın İngilizce metni için bkz.: <https://icsid.worldbank.org/rules-regulations/convention> (Erişim 06.08.2022).

Treaty)⁵⁴ aykırılığı sebebiyle davalı aleyhine sonuçlanmasını talep etmiştir. Davalı taraf, kanuni yetkiye haiz devlet organı olan Şişli savcısı tarafından İmar Bank ceza soruşturması kapsamında Libananco Holdings Co. şirketi ve avukatı aleyhine e-posta ve telefon dinlenilmesi yapıldığını ancak bu dinleme işlemlerinin tahkim tarafı olan Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı ve davalı avukatları ile paylaşılmadığını ifade etmiştir. ICSID hakem heyeti ise verdiği kararda, cezai soruşturma ile tahkim yargılaması arasında bir bağlantının olmadığını ve Türkiye Hükümeti tarafından yapılan dinleme ve takip yöntemleri ile elde edilen ayrıcalıklı ve gizli bilgilere dayanılarak davalıya veya davalı vekiline bir talimat verilmediğini belirtmiş ve davacının itirazını reddetmiştir. Ancak hakem heyeti; davacının vekili ve diğer bazı kişiler ile yapacağı telefon konuşmalarının dinlenmemesi ve kaydedilmemesi gerektiğine, ceza soruşturması kapsamında delil niteliği taşımayan dinlemelerin otuz gün içinde imha edilmesine, elde edilen delillerin tahkim tarafı davalı ile paylaşılmasına, bu delillerin davalı taraf tarafından elde edilmesi durumunda da tahkim yargısında dikkate alınmayacağına karar vermiştir⁵⁵.

4. Hileli Davranışlar

Taraflardan birinin tahkim heyetine karşı aldatıcı davranışlar sergilemek suretiyle mevcut bir durumu olduğundan farklı bir şekilde göstermesi de gerilla taktiği olarak kabul edilmektedir. Taraflar kasıtlı olarak yanlış beyanda bulunarak veya doğru olduğunu bildiği bilgiyi reddederek hakem heyetini aldatılmaktadır. Bu tür bir aldatmanın gerilla taktiği olabilmesi için delilleri dermeyeran etme görevi olan tarafın kendisine zarar verici delilleri kasıtlı olarak saklamış olması gerekmektedir. Tarafların uygulayabileceği en ağır hileli davranışlar, kanıtları kasıtlı olarak yok etmek ve sahte kanıt üretmektir⁵⁶. Bu tür bir işlemin yapıldığının tespiti oldukça zordur. Özellikle kanıtları bu tür bir tahrifattan muhafaza etmek neredeyse imkansızdır⁵⁷.

Hawar adaları üzerinde egemenlik hakkı ve Dibal ve Qit'at Jaradah kıyıları deniz sınırlamasına ilişkin Uluslararası Adalet Divanı önüne gelen Qatar v. Bahrain uyuşmazlığında⁵⁸ Katar, iddialarını desteklemek amacıyla mahkemeye gerçekliği tartışmalı seksen iki belge sunmuştur. Bahreyn, Katar'ın mahkemeye sunduğu bu belgelerin gerçekliğine itiraz etmiştir. Mahkeme, Katar tarafından belgelerin gerçekliğine dair kanıt sunulmasını istemiştir. Ayrıca

⁵⁴ Andlaşma'nın İngilizce metni için bkz.: <https://www.energycharter.org/process/energy-charter-treaty-1994/energy-charter-treaty/> (Erişim 06.08.2022).

⁵⁵ International Centre for Settlement of Investment Disputes (ICSID), Libananco Holdings Co. Limited v. Republic of Turkey, ARB/06/8 (2 Eylül 2011), <https://www.italaw.com/cases/626>, (Erişim 08.08.2022).

⁵⁶ Balkar, *Tahkim ve Etik*, 150.

⁵⁷ Horvath vd., "Categories of Guerrilla Tactics", 9.

⁵⁸ International Court of Justice (ICJ), Qatar v. Bahrain, 112 (1994), <https://www.icj-cij.org/en/case/87>, (Erişim 04.06.2022).

mahkemece belgeler birçok uzmana incelenmiş ve belgelerin sahte olduğu anlaşılmıştır. Bunun üzerine Katar belgelerin sahteliğini reddetmiş ancak tartışmalı belgeleri iddialarını ispatlamakta kullanmama kararı almıştır. Mahkeme de 17 Şubat 1999 tarihli kararı ile iddia ve cevapların bu belgelere dayandırılmayacağına hükmetmiştir⁵⁹.

5. Geciktirme Taktikleri

Tahkimi uzatma ve geciktirme taktikleri en sık başvuru alan gerilla taktikleri arasında yer almaktadır. Geciktirme taktikleri, tahkim yargılamasının hızlı bir şekilde çözümünün engellenmesi amacıyla sistematik ve kasıtlı olarak sergilenen davranış stratejilerinden oluşmaktadır⁶⁰. Taraflar tahkim yargılaması başlamadan önce, yargılama sürecinde veya tahkim yargılamasından sonra tahkim kararının icrası sırasında gecikme taktiklerine başvurabilmektedir. Tahkimin konusu milletlerarası sözleşmenin imzalanması ve icrası esnasında gündem yapılmayan ehliyetsizlik iddiasının tahkimi sabote etmek amacıyla tahkim yargılamasında ileri sürülmesi⁶¹, tek hakem seçiminin kararlaştırıldığı tahkim sözleşmelerinde bir tarafça bütün hakem adaylarının reddedilmesi veyahut iki tarafların da bir hakem seçmesinin kararlaştırıldığı tahkim sözleşmelerinde taraflardan birinin bu yükümlülüğünü yerine getirmemesi, tahkim yargılaması başlamadan önce gerçekleştirilen geciktirme taktiklerindedir. Taraflardan birinin (genellikle davalının) son derece meşgul olan bir kişiyi hakem, avukat, bilirkişi olarak ataması, hakem heyeti tarafından belirlenen zaman çizelgelerine uymaması, yargılamanın veya belirli bir sürenin bitiminden önce avukat değişikliği yapması veya avukatına ödeme yapmayarak avukatının iş yapmayı reddetmesine sebebiyet vererek yeni bir avukat ataması, kanıtları zamanında sunmayıp ek süre taleplerinde bulunması, sürekli ve kötü niyetli olarak hakemlerin reddini talep etmesi, masraflar için öngörülen teminatı yatırmaması, dava masraflarını arttırıcı yeni ve gereksiz usuli işlemlere başvurarak karşı tarafın üstleneceği maliyeti arttırması⁶² durumunda tahkim yargılaması sırasında meydana gelen

⁵⁹ Katar bir kısmı Osmanlıca olan seksen iki sahte belgeye dayanarak yargılamayı sabote etmeyi ve bu sayede yargılamanın kendi lehine sonuçlanmasını amaçlamıştır. Katar tarafının bu çabası açık bir gerilla taktiğidir. Mahkeme, Katar tarafınca sunulan sahte seksen iki belgeye ilişkin herhangi bir yaptırım kararı almamış, bu durumu kınayıcı bir tutum dahi sergilememiştir. Katar tarafının yargılamayı sabote edici davranışı tabiri caizse yanına kar olarak kalmıştır. Bu durum doktrinde eleştirilmiş ve davranış kurallarına ve bunlara aykırılık halinde uygulanacak yaptırımlara olan ihtiyaç vurgulanmıştır. Davranış kurallarının yokluğu durumunda gerilla taktiği sergileyen tarafı bu davranıştan caydırıcı bir neden bulunmayacaktır. Ayrıntılı bilgi için bkz: Robert Volterra, "Guerrilla Tactics at International Courts and Institutions: [A] Experiences from the International Court of Justice", *Guerrilla Tactics in International Arbitration*, ed. Güntner J. Horvath vd. (The Netherlands: Kluwer Law International, 2013), 240-248.

⁶⁰ Alain Frecon, "Delaying Tactics in Arbitration", *Dispute Resolution Journal*, 59/4 (2004), 42.

⁶¹ Balkar, *Tahkim ve Etik*, 49.

⁶² Balkar, *Tahkim ve Etik*, 149.

geciktirici davranışlar söz konusu olmaktadır. Aynı şekilde aleyhine karar verilen tarafın, tahkim kararının icrasını engellemek amacıyla açtığı diğer kötü niyetli davalar ve lehine karar verilen tarafı icra yoluna başvurmayaya zorlaması tahkim yargılaması sonrası gerçekleştirilen geciktirici davranışlara örnek oluşturmaktadır⁶³. Davalının ülkesinde tahkim kararının tenfizinde sorun yaşamak istemeyen davacı, genellikle bütün bu gecikme taktiklerini dikkate alarak tahkim yargılamasını ilerletmeye çalışmaktadır.

Geciktirici bir davranışın gerilla taktiği mi yoksa kaba davranış (*rough riding*) mı olduğunun tespiti kimi zaman oldukça zordur. Hakemin, ilgili tarafın söz konusu davranışı kasten, sürekli ve sistematik olarak gerçekleştirip gerçekleştirmediğini inceleyip karar vermesi gerekmektedir⁶⁴. Hakemin bu tür geciktirici taktiklere verdiği tepki tahkim yargılamasının seyri açısından büyük önem taşımaktadır. Eğer hakem, taraf ve taraf vekili eylemlerini aşırıya kaçacak şekilde yorumlayıp geciktirme taktikleri olarak değerlendirirse tahkim kararının tenfizinde sorunlar oluşabilecektir. Eğer müsamahakâr bir tavır sergilerse bu durumda tahkim yargılamasının raydan çıkmasına sebebiyet verecektir. Bu tür davranışlarla karşılaşan hakemin, gerekli titizliği göstererek durumu iyi muhakeme etmesi gerekmektedir⁶⁵.

DSK v Ultrapolis uyuşmazlığında⁶⁶ Singapur menşeli Ultrapolis şirketi, tahkim yargılaması sırasında yargılamayı geciktirici itirazlarda bulunmuştur. Tahkim yargılamasının istediği gibi sonuçlanmayacağını anladığında da tahkim yargılamasını reddetmiştir. Daha sonrasında da tahkim kararının icrasını geciktirici birçok yola başvurmuştur⁶⁷. Bu kapsamda

⁶³ Cedric Harris, "Abuse of the Arbitration Process – Delaying Tactics and Disruptions", *Journal of International Arbitration* 9/2 (1992), 88-91.

⁶⁴ Rubins, "Particularities when Dealing with State Entities", 84.

⁶⁵ Johan Steyn, "Delays and Delaying Tactics in International Commercial Arbitration", *Arbitration: The International Journal of Arbitration, Mediation and Dispute Management* 49/1 (1983), 12.

⁶⁶ Singapore High Court (SGHC), Denmark Skibstekniske Konsulenter A/S I Likvidation v Ultrapolis 3000 Investments Ltd., 2009/807 (9 Nisan 2010), https://www.elitigation.sg/gd/s/2010_SGHC_108, (Erişim 7.02.2022).

⁶⁷ Singapur menşeli Ultrapolis şirketi ile Danimarka menşeli DSK şirketi, 90 metrelik yat tasarımı için sözleşme imzalamıştır. Taraflar sözleşmeye koydukları kayıt ile Danimarka Tahkim Enstitüsü'nü (*The Danish Institute of Arbitration*) yetkili kılmıştır. Taraflar yapmış oldukları sözleşmeyi daha sonra feshederek 100 metrelik bir yat tasarımı için yeni bir sözleşme imzalamıştır. Taraflar imzaladıkları ikinci sözleşmede, ilk sözleşmede öngördükleri kayıtların geçerli olduğuna dair bir ibareye yer vermiş, ilk sözleşmede var olan kayıtları ayrıca yeniden düzenlememiştir. Daha sonraki süreçte Danimarka menşeli DSK şirketi, 100 metrelik yatın %95'ini tamamlayarak Ultrapolis adlı şirkete teslim etmiş ve ücretin %95'lik kısmını talep etmiştir. Ultrapolis adlı şirketin ödeme yapmayı reddetmesi üzerine de Danimarka Tahkim Enstitüsü'nde tahkim yargılamasına başvurmuştur. Ultrapolis, aralarında yapmış oldukları ikinci sözleşmede tahkim kaydının yer olmadığını ve tarafların ilk sözleşmeye yaptıkları atfın tahkim kaydını kapsayıp kapsamadığının yeterince açık olmadığını ileri sürerek Danimarka Tahkim Enstitüsü'nün yargı yetkisine itiraz etmiştir. Tahkim heyeti Ultrapolis şirketinin iddialarını reddederek DSK lehine karar vermiştir. Bunun üzerine Ultrapolis, tahkim yargılamasına devam etmeyi reddetmiş ancak Danimarka mahkemesinde karara ilişkin bir dava da açmamıştır. Hakem heyeti, tahkim yargılaması sonucunda DSK lehine, Ultrapolis aleyhine karar vermiştir. Bunun üzerine Ultrapolis şirketi Singapur mahkemesinde sözleşmeye aykırı

Ultrapolis şirketi, tahkim anlaşmasının geçerliliğine, tahkim heyetinin yetkisine, kararının tenfizine itiraz etmiş ve davayı yerel mahkemeye taşımıştır.

6. Kötü Niyetli (Mesnetsiz) İtirazlar

Taraflar yargılamayı etkilemeye yönelik kötü niyetli itirazlar yaparak gerilla taktiklerine başvurabilmektedir. Karşı tarafın ünlü ve yetkin bir avukattan yararlanmasını engellemek amacıyla yapay menfaat çatışması oluşturarak bunu temsilcinin reddi için bir itiraz haline getirmek bu kapsamda bir gerilla taktiğidir⁶⁸. Aynı şekilde hakemin reddi itirazının haksız yere yargılamayı uzatmak veya karşı tarafın seçtiği hakemin uyuşmazlıktan el çekmesini sağlamak amacıyla yapılması durumunda da söz konusu davranış bir gerilla taktiği olarak kabul edilmektedir. Yargılamanın son aşamasında veya yapılabileceği son anda yapılan hakemin reddi itirazı, itirazın kötü niyetli yapıldığı konusundaki şüpheleri arttırmaktadır. Tarafların hakemin reddi itiraz hakkı temel ve vazgeçilmez bir hak olsa da çoğu durumda yalnızca tahkim yargılamasını sabote etmek ve istenmeyen kararları tersine çevirmek için kullanılmaktadır. Özellikle hakemin reddi itirazını yapabilmek için tarafların ağır ispat yükümlülüklerinin bulunmaması, bu itiraz ile yargılamanın geciktirilmesini kolaylaştırmaktadır. Hakemin reddi itirazı oldukça geniş bir kapsamda ileri sürülebilmektedir. Bu sebeple itiraz hakkının mümkün olduğunca objektif kriterlere bağlanarak normatif hale getirilmesi, hakkın kötüye kullanımını engelleyecektir⁶⁹.

7. Hakem Heyetinin Bünyesindeki Gerilla Taktikleri

Taraflar hakem heyeti oluşturulurken genellikle ortak dil ve kültüre sahip, uyuşmazlık konusu hakkında deneyimli, bağımsız ve tarafsız hakem seçiminde bulunma eğilimindedirler⁷⁰. Ancak tahkim yargılamasını baltalamak suretiyle kendi lehlerine sonuçlandırmak isteyen kimi taraflar, bazen bu kriterler yerine baskı altına alabilecekleri ve kendi çıkarlarına uygun

kusurlu tasarım sebebiyle DSK şirketi aleyhine dava açmıştır. DSK şirketi ise Singapur mahkemesinden tahkim kararının tenfizini talep etmiştir. Ultrapolis şirketi tenfiz yargılamasında, DSK şirketinin tahkim anlaşmasının varlığına dair yeterli delil sunmadığını, tahkim anlaşmasının geçerli olmadığını, hakem heyetinin oluşumunun hukuka aykırı yapıldığını ve yetkili mercii tahkim değil Singapur mahkemesi olduğunu belirterek itiraz etmiştir. Mahkeme Ultrapolis'in iddialarını reddetmiş ve DSK şirketi lehine karar vererek tahkim kararını tenfiz etmiştir. Bunun üzerine Ultrapolis şirketi temyize gitmiştir. Singapur Yüksek Mahkemesi Ultrapolis'in iddialarını reddetmiştir. Herman Jeremiah, "Arbitration - Dsk V Ultrapolis - A Lesson in Delay Tactics", Mondaq, <https://www.mondaq.com/arbitration-dispute-resolution/112698/arbitration--dsk-v-ultrapolis--a-lesson-in-delay-tactics>, (Erişim 20 Ağustos 2022).

⁶⁸ Balkar, *Tahkim ve Etik*, 49.

⁶⁹ Horvath vd., "Categories of Guerrilla Tactics", 10.

⁷⁰ Orlandi, "Ethics for International Arbitrators", 105.

yönlendirebilecekleri hakemleri tahkim yargılamasında görevlendirmek istemektedir⁷¹. Bu amaçla seçilen taraflı hakemler, gerilla taktikleri uygulamak suretiyle hakemi seçen taraf lehine yargılamanın sonuçlanmasına hizmet etmektedir. Taraflı hakem, menfaatine hareket ettiği taraf aleyhine olan tanıkları uygunsuz bir şekilde çapraz sorguya çekebilmekte, o taraf lehine olan tanıkları da hukuka aykırı bir şekilde yönlendirebilmekte, yazışmaları göz ardı ederek müzakerelere hazırlıksız olarak katılabilmekte, diğer hakemlerle iş birliği yapmayabilmekte ve buna benzer davranışlarla yargılamayı geciktirebilmektedir⁷².

Taraflı hakem davranışları ile karşılaşan diğer hakemler, taraflı hakemlere sağlam taktiklerle karşılık vermeyi tercih edebilmektedir. Bir tahkim yargılamasında gerilla taktikleri uygulayan ve yargılamayı geciktiren taraflı bir hakemle karşılaşan hakem, tahkim yargılamasını taraflı hakemin evine taşımış ve tahkim yargılaması sonuçlanana kadar taraflı hakemin kaçmasını engelleyerek sonuç elde etmiştir⁷³. Ancak gerilla taktiği uygulayan taraflı hakemlere karşı diğer hakemlerce geliştirilen stratejilerin gerilla taktiği niteliğinde olmamasına dikkat edilmelidir⁷⁴.

Hakem heyeti bünyesinde karşılaşılan başka bir gerilla taktiği ise taraflı hakemin son dakika istifa etmesidir. Hakem kendisini atayan taraf aleyhine bir karar verilmesini engellemek amacıyla kalan diğer hakemleri büyük bir masrafla işlemleri yeniden tesis etmeye itebilmektedir. Diğer hakemler bu durumda hangi işlemlerin tekrar edilmesi gerektiğini incelemek durumunda kalmaktadır⁷⁵.

Bir hakem heyetinin bünyesinde ortaya çıkan en yaygın gerilla taktiği, bir hakemce hakem heyetinin müzakere sürecinin gizliliğinin ihlal edilmesidir. Diğer bir ifade ile bir tarafa hakem heyetinin mevcut yaklaşımı hakkında bilgi vererek öngörülen eyleme karşı tedbir alma şansı vermek en sık karşılaşılan gerilla taktiklerindedir⁷⁶. Bazı tahkim yargılamalarında, taraflardan birinin hakem ile *ex-parte*⁷⁷ iletişim kurması durumunda diğer taraf, hakemin tarafsızlığının zedelendiğini iddia edebilmektedir⁷⁸. Yugoslavya'nın dağılmasından sonra

⁷¹ Karaca, "Hakemin Tarafsızlığını ve Bağımsızlığını Ortadan Kaldıran Haller", 206.

⁷² Horvath vd., "Categories of Guerrilla Tactics", 10.

⁷³ Ayrıntılı bilgi için bkz: Horvath vd., "Categories of Guerrilla Tactics", 11.

⁷⁴ Horvath vd., "Categories of Guerrilla Tactics", 11.

⁷⁵ Horvath vd., "Categories of Guerrilla Tactics", 12.

⁷⁶ Horvath vd., "Categories of Guerrilla Tactics", 12.

⁷⁷ Tahkim yargılaması sürecince taraflardan birinin hakemlerden biri ile tek taraflı iletişim kurmasına *ex-parte* iletişim denir.

⁷⁸ Catherine, "Guerrilla Tactics and Ethical Regulation", 329; Balkar, *Tahkim ve Etik*, 56.

ortaya çıkan Slovenya v Hırvatistan tahkim uyuşmazlığında⁷⁹ Hırvatistan tarafı, Slovenya'nın atadığı hakemin, Slovenya tarafının avukatı ile *ex-parte* görüşme gerçekleştirerek uyuşmazlığa dair özel bilgileri sızdırdığı gerekçesiyle itirazda bulunmuştur. *Ex-parte* görüşme kayıtlarının medyaya yansması sonucu hem hakem hem de Slovenya avukatı tahkim yargılamasından çekilmiştir.

C. TAHKİMDE KARŞILAŞILAN EKSTREM GERİLLA TAKTİKLERİ

Ekstrem gerilla taktikleri, suç teşkil eden, şiddet veya şiddet tehdidi barındıran ve devlet otoritesinin bariz bir şekilde kötüye kullanılmasını içeren fiillerden oluşmaktadır⁸⁰.

1. Şiddet, Şiddet Tehditleri ve Diğer Ağır Suç Eylemleri

En ekstrem gerilla taktiği, tahkim yargılaması ile alakası bulunan kişiye fiziksel zarar vermek ve hatta cinayet işlemektir. Bu ekstrem fiilin yöneldiği kişi, tahkim yargılamasındaki diğer taraf, hakem, tanık veya diğer üçüncü bir kişi olabileceği gibi o kişilerin sevdikleri de olabilir. Uluslararası tahkim raporlarında, tahkim yargılamasını engellemek için yapılan bu tür ekstrem gerilla taktiklerinde basit silahlardan ateşli silahlara kadar birçok silahın kullanıldığı belirtilmektedir⁸¹.

Bir diğer ekstrem gerilla taktiği ise fiziksel zarar veya şiddet tehdididir. Bu tür fiiller bütün medeni ülkeler için aynı zamanda suç da teşkil etmektedir. Bu tür bir fiil içerisinde olduğu tespit edilen kişi aynı zamanda cezai soruşturmanın da muhatabı olacaktır. Fiziksel zarar tehdidinin olduğu ekstrem gerilla taktiklerine bir uygulayıcının, ad hoc yatırım tahkiminin yapıldığı ve diktatörlük ile yönetilen bir ülkede hakemlerin tehdit edildiğini bildirmesi örnek olarak verilebilir. Bu bildirim sonrası hakem heyeti ile tarafların bulunduğu ilk toplantıda hakem heyetine, taraflar arasında sulh görüşmelerinin varlığı sebebiyle yargılamaya devam etmemesi yönündeki yerel mahkeme kararı tebliğ edilmiştir. Bu tebliğ üzerinde hakem heyeti tahkim yerini Cenevre'ye taşımıştır. Cenevre'de yapılan duruşmada ev sahibi devletin kurumu tarafından atanan hakem duruşmaya yüksek kişisel risk altında katıldığını bildirmiştir. Söz konusu hakem birkaç gün sonra ise vurulmuştur⁸².

⁷⁹ Permanent Court of Arbitration (PCA), Republic of Croatia v the Republic of Slovenia, 2012/04 (29 Haziran 2017), <https://pca-cpa.org/en/cases/3/>, (Erişim 20.06.2022).

⁸⁰ Stephan Wilske ekstrem gerilla taktiklerini, "Taliban taktikleri" olarak isimlendirmiştir. Horvath vd., "Categories of Guerrilla Tactics", 11.

⁸¹ Horvath vd., "Categories of Guerrilla Tactics", 12.

⁸² Horvath vd., "Categories of Guerrilla Tactics", 12.

Kişinin mülkünün sabotaj veya başka bir yolla ortadan kaldırılması, kişinin kaçırılması, iradesi dışında alıkonulması gibi durumlar da şiddet içerikli diğer ekstrem gerilla taktiklerindedir.

2. Devlet Otoritesini Açıkça Kötüye Kullanma

Tahkim yargılamasında müdahaleci devlet yetkisinin kullanılması taraflılık şüphesi oluştursa da doğrudan bir gerilla taktiğinin varlığını göstermez. Ancak söz konusu devlet müdahalesi, anayasal ve yasal sınırlar dışında veya insan hakları ve hukukun üstünlüğünü açıkça hiçe sayacak şekilde yapılmışsa ekstrem gerilla taktiğinin söz edilir⁸³. Bir ceza soruşturması bahanesiyle kolluk kuvvetleri tarafından karşı avukatın hukuk bürosundaki çalışma bilgisayarına el konulması, karşı avukat, tanık, bilirkişi veya hakem gibi tahkim yargılaması süjelerinin özgürlüklerini tehdit eden keyfi gözaltı kararları ve kötü niyetli kovuşturma kararları devlet otoritesinin açıkça kötüye kullanılması yoluyla gerçekleştirilen ekstrem gerilla taktiklerindedir⁸⁴.

D. TAHKİMDE KARŞILAŞILAN KABA DAVRANIŞLAR (*ROUGH RIDING*)

Tahkim yargılaması sırasında taraf vekilinin agresif metotlara başvurarak savunma yapması yasal sınırlar içerisinde kaldığı sürece gerilla taktiği olarak kabul edilmemekte ve olağan karşılanmaktadır⁸⁵. Bu tür fiiller kaba davranış olarak ifade edilmektedir. Ancak kaba davranışlar çoğu zaman hukuka uygun olsa da tahkim yargılanmasının ruhunu ve temel nezaket kurallarını ihlal etmektedir. Tarafların sergilediği bu tür davranışlar bazı durumlarda taraf ve taraf vekillerinin alışmış oldukları kurallar arasındaki farklılıktan kaynaklanmaktadır. İyi düşünülmeden hazırlanmış bir tahkim sözleşmesi, tarafların tahkim yargılaması sırasında hangi hukuk kurallarına tabi olarak hareket edeceklerini düzenlememektedir. Bu durumda taraf ve vekilleri genellikle kendi yerel usul kurallarına göre hareket etmekte ve kaba davranışlara sebebiyet vermektedir. Her ne kadar bu tür eylemler gerilla taktiği olarak kabul edilmese de tahkim taraflarının, bu tür eylemlere başvurması teşvik edilmemelidir⁸⁶. Kanıtların son ana kadar elde tutulması, tanıklar aracılığıyla kanıt ileri sürülmesi ve aşağıda açıklanacak olan diğer bazı fiiller tarafların sergilediği kaba davranışlardandır.

⁸³ Horvath vd., "Categories of Guerrilla Tactics", 13.

⁸⁴ Oberoi, "Understanding Guerrilla Tactics", 76.

⁸⁵ Oberoi, "Understanding Guerrilla Tactics", 75.

⁸⁶ Oberoi, "Understanding Guerrilla Tactics", 75.

1. Delillerin Elde Tutulması ve Tanıklar Aracılığıyla Delilleri Tanıtmak

Tarafların sahip oldukları delilleri son anda sunması ve karşı tarafı somut bir delil ile şaşırtması veya kendilerine zarar verici delilleri gizlemek amacıyla elde tutması tahkimde kullanılan yaygın kaba davranışlardandır. Taraflar genellikle karşı taraf vekilinin delillere yönelik bir karşı savunma hazırlamasının önüne geçmek için bu tür yollara başvurmaktadır. Taraflar tahkimde bu taktik avantajı giderek daha fazla kullanmaktadır⁸⁷. Bu tür davranışların gerilla taktiği derecesine ulaşmış olduğuna tahkim yargılamasında geçerli usul kuralları dikkate alınarak karar verilmeli, usul kurallarını ihlal eder nitelikte delillerin elde tutulması ve sonrasında dermeyan edilmesi gerilla taktiği olarak değerlendirilmelidir⁸⁸.

Bazı taraflar yazılı delillerini tanık aracılığıyla sunmak suretiyle son tarihten kaçınarak karşı tarafın hazırlıksız kalmasını sağlamaya çalışmaktadır. Örneğin taraflardan biri, hakem heyeti tarafından bir tanığın kişisel günlüğünün okunmasını talep ederek daha önce ileri sürmediği delilleri hakem heyetine dermeyan edebilmektedir. Uluslararası tahkim yargılamalarında kullanılan diğer bir yöntem ise avukatın dilekçeler safhasında delil olarak sunmadığı bir belgeyi tanığı sorgulayarak kayıt dışı delil olarak hakem heyetine sunmasıdır⁸⁹.

2. Diğer Fiiller

Kaba davranışlar, tahkim yargılamasını engellemek, geciktirmek veya sabote etmek amacı taşımayan fiillerden oluşmaktadır. Bu fiiller her ne kadar tahkim yargılamasını sabote etme amacıyla gerçekleştirilmeseler de bazı durumlarda tahkim yargılamasını olumsuz etkilemektedir.

Amerikan yargı makamlarınca gerçekleştirilen yargılamalarda, yerel yargılama kurallarına uygun olarak agresif savunma taktikleri gerçekleştiren Amerikan avukatların Avrupa'da gerçekleştirilen bir tahkim yargılaması duruşmasında sürekli olarak "itiraz" (*objection*) ifadesini kullanarak duruşmanın akışını bozması⁹⁰, avukatın profesyonel nezaketi kasti olarak göz ardı ederek kişisel sebeplerle duruşmada bulunmaması, küçük usuli meseleleri büyütürük sebep göstermeksizin yargılamanın devamı için gerekli olan işleme onay vermemesi, karşı avukatın acil kişisel sebeplerle istediği süre uzatımını reddetmesi kaba davranış niteliğindeki fiillerden bazılarını oluşturmaktadır. Bunlar dışında aşırı belge talepleri, kamuya

⁸⁷ Balkar, *Tahkim ve Etik*, 59.

⁸⁸ Horvath vd., "Categories of Guerrilla Tactics", 14.

⁸⁹ Horvath vd., "Categories of Guerrilla Tactics", 15.

⁹⁰ Catherine, "Guerrilla Tactics and Ethical Regulation", 333.

açık spekülasyonlar yapma, olayı kişiselleştirme, karşı tarafın ulaşım ve konaklama konforunu bozacak eylemlere girişme kaba davranışlara örnektir. Ancak belirtmelidir ki bir tarafın bu tür davranışları sık ve sistematik şekilde gerçekleştirmesi halinde gerilla taktikleri söz konusu olacaktır⁹¹.

IV. GERILLA TAKTİKLERİNİ ÖNLEMENE YÖNELİK ÇALIŞMALAR

A. GENEL OLARAK

Uluslararası tahkimin yaygınlaşmasıyla birlikte taraflar gerilla taktiklerine daha sık başvurur hale gelmiştir. *Sussman*'ın 2010 yılında gerçekleştirdiği seksen bir katılımcılı bir ankette katılımcıların % 66'sının gerilla taktiklerini deneyimledikleri ortaya çıkmıştır⁹². Gerilla taktiği niteliğindeki davranışların sayısının artmasıyla da uluslararası tahkim alanında bu davranışları önleyici davranış kurallarının eksikliği giderek hissedilmeye başlanmıştır. *Rogers* uluslararası tahkimin etik kuralların olmadığı bir toprakta bulunduğunu (*ethical no-man's land*) ve genellikle taraf vekillerinin avukatlık ruhsatlarının geçerli olmadığı bir yargı alanında yapıldığını, ulusal etik kuralların tahkim yargılamasında uygulanıp uygulanmayacağını belirsiz olduğunu, bu ortamda taraf vekillerinin davranışlarını denetleyecek ulus-üstü bir otoritenin de olmadığını ve tahkim hakemlerinin de taraf vekillerinin davranışlarını denetleme ve cezalandırma yetkisinin bulunmadığını belirtmiş ve bu sebeple tahkimde süjelere uygulanacak davranış kodlarının oluşturulması gerektiğini ifade etmiştir⁹³.

Gerilla taktiklerinin artışıyla tahkimde taraf vekillerinin davranışlarının sınırlarının belirlenebilmesi için uluslararası davranış kuralları veya kılavuzları geliştirilmesi gerektiği fikri giderek kabul edilmeye başlanmıştır⁹⁴. *Bishop ve Stevens*, taraf vekillerine hangi etik kuralların uygulanacağını belirsiz olduğunu, birbiri ile çelişen birçok davranış kuralının oluşturulmaya başlandığını ve bu durumun da tahkime olan güveni sarsacağını ifade etmişlerdir. Bu sebeple uluslararası tahkim yargılamasında taraf vekillerine rehberlik edecek tek tip davranış kurallarının oluşturulması gerektiğini ve böylece taraf vekillerinin davranışları ile ilgili ortaya

⁹¹ Horvath vd., "Categories of Guerrilla Tactics", 15.

⁹² Sussman - Ebere, "All's Fair In Love And War – Or Is It?", 612. Ankete katılan seksen bir kişi: toplam elli beş açıklama sorunu, dokuz geciktirme taktiği, yedi çatışma ve tahkim sırası taraf vekilliği değişikliği, sekiz kötü niyetli itirazlar, on sekiz son dakika delilleri, on iki mahkemeye tahkimi engelleyici başvuru, beş hakemlerle *ex-parte* iletişim, yedi tanıklarla uygunsuz iletişim, on yedi karşı taraf ve taraf vekiline nezaketsiz ve saygısız hareket, yirmi beş duruşmayı engelleyici hareketle karşılaştığını belirtmiştir. Katılanların %32'si (yirmi altı kişi) ise gerilla taktiği ile karşılaşmadıklarını belirtmiştir.

⁹³ A. Rogers Catherine, "Fit and Function in Legal Ethics: Developing a Code of Conduct for International Arbitration", *Michigan Journal of International Law* 23/341 (2002), 342; Balkar, *Tahkim ve Etik*, 28.

⁹⁴ Balkar, *Tahkim ve Etik*, 9.

çıkan sorunların tek tip ve standart kurallar ile çözülebileceğini belirterek taraf vekilleri için bir davranış kural taslağı hazırlamışlardır. Tek tip davranış kuralları ile tarafların tabi olduğu davranış kurallarının netleşmesi, belirsizliklerin azalması, bir tarafın diğer taraf aleyhine uygunsuz davranışlarla elde ettiği menfaat ile diğer tarafın menfaati arasında denge kurulması ve daha şeffaf bir tahkim yargılaması ile sisteme olan güvenin artması hedeflenmiştir⁹⁵. Ancak bazı yazarlar, uluslararası davranış kurallarının oluşturulması yönündeki fikre karşı çıkarak tarafların davranışlarının tahkim hukuku ile denetlendiğini, taraf davranışlarının kısıtlayıcı yeni kurallar getirilerek düzenlenmesinin tahkim yargılamasının işlevselliğini ve esnekliğini etkileyeceğini belirtmiştir⁹⁶.

Doktrindeki bu tartışma iki önemli sorunu ortaya çıkarmıştır. Birincisi tarafların, taraf vekillerinin ve hakemlerin davranışlarının hangi davranış kurallarına göre belirleneceği ve ikincisi ise davranış kurallarının aykırılığına ve bunun yaptırımına kimin karar vereceğidir.

Bir tahkim yargılamasında taraf vekilinin uygunsuz davranışına, taraf vekilinin kendi ülkesinin mi, tahkim yerinin mi, yoksa tahkim yargılamasının fiziksel olarak gerçekleştiği ülkenin hukukunun mu uygulanacağı belirsizlik oluşturmaktadır. Aynı tahkim yargılamasında taraf vekillerinin kendi yerel davranış kurallarına tabi olması durumunda, taraf vekillerinin farklı standartlara göre davranışları belirleneceğinden dolayı hakkaniyete uygun bir durum oluşmayacaktır⁹⁷. Tahkim yeri davranış kurallarının taraf vekillerine uygulandığı durumda ise davranış kuralları gerilla taktiklerini önlemekte yeterli olmayabilmektedir. Ayrıca o yere yabancı olan bir taraf vekilinin o kurallara aşına olması da beklenemeyecektir⁹⁸. Tüm bu koşullar düşünüldüğünde doktrinde uluslararası tahkim yargılamalarında taraf vekillerine uygulanacak tek tip uluslararası davranış kurallarının oluşturulması yönündeki fikir ağırlık kazanmaya başlamıştır⁹⁹. Aynı görüş, tarafların ve hakemlerin davranış kuralları bakımından da tek tip uluslararası davranış kurallarının oluşturulması gerektiğini ifade etmektedir¹⁰⁰.

Kanaatimizce taraf vekillerinin farklı ülke vatandaşları olması ve kendilerine milli hukuklarındaki yerel davranış kurallarının uygulanması, yerel kuralların farklı davranış biçimlerini hukuka uygun ve hukuka uygun olmayan davranış biçimi olarak düzenleyebileceği

⁹⁵ R. Doak Bishop, "Ethics in International Arbitration", *Arbitration Advocacy in Changing Times, ICCA Congress Series No.15*, ed. Albert Jan van den Berg. (The Netherlands: Kluwer Law International, 2011) 383.

⁹⁶ Balkar, *Tahkim ve Etik*, 87; Osmanoğlu, "Etik Kurallar ve Uygulamada Karşılaşılan Sorunlar", 279.

⁹⁷ Balkar, *Tahkim ve Etik*, 96.

⁹⁸ Balkar, *Tahkim ve Etik*, 100.

⁹⁹ Rowley, "Guerrilla Tactics and Developing Issues", 24.

¹⁰⁰ Osmanoğlu, "Etik Kurallar ve Uygulamada Karşılaşılan Sorunlar", 278.

ihhtimali düşünöldüğünde taraf vekillerinin farklı sınırlandırmalara tabi tutulmasına sebebiyet verecektir. Aynı tahkim yargılamasında taraflar farklı sınırlamalara tabi davranış kuralları ile temsil edilecektir. Bu durum da tahkim yargılamasının hakkaniyetine aykırılık oluşturacaktır. Örneğın bir taraf vekilinin Türk, diğđer taraf vekilinin Amerikan vatandaşı olduğu durumda, tahkim yargılamasında Türk taraf vekili Türkiye Barolar Birliğı Meslek Kuralları¹⁰¹, na (*TBB Meslek Kuralları*) tabi olacakken; Amerikan taraf vekili, Amerikan Barolar Birliğı Mesleki Davranış Model Kuralları¹⁰², na (*Model Rules of Professional Conduct - MRPC*) tabi olacaktır. Bu durumda aynı tahkim yargılamasında Türk taraf vekili ile Amerikan taraf vekili, farklı davranış kurallarına göre hareket etmek durumunda kalacaktır. TBB Meslek Kuralları md. 37, avukatların meslek sırları ile süresiz bağılı olduğunu ve tanıklıktan çekinmede bu ölçünün esas alınacağını belirtmektedir. MRPC md. 3.7 ise bir kişinin kural olarak tanık olabileceğı bir davada avukatlık yapamayacağını ancak kişinin avukatlıktan çekilmesi durumunda müvekkilin büyük bir zorlukla karşılaşacak olması durumunda avukat olarak hareket edebileceğini düzenlemektedir. MRPC md. 1.6 ise avukatın, müvekkili izin vermedikçe temsile ilişkin bilgilerini açıklayamayacağını belirtmekte ve (b) bendinde bu durumun istisnalarını saymaktadır. Bu açıdan düşünöldüğünde Türk taraf vekilinin daha önce üstlendiğı bir uyuşmazlıkta tahkim yargılaması ile ilgili edindiğı bir konu hakkında TBB Meslek Kuralları gereğince meslek sırrı kapsamında bu bilgi ile süresiz bağılı olduğundan tanıklıktan çekinmesi gerekirken; Amerikan taraf vekili, MRPC md. 1.6-b ve md. 3.7-a/3 gereğince istisnai durumlarda meslek sırrı olsa dahi tanıklık yapabilmektedir. Bu durumda aynı tahkim yargılamasında Amerikan taraf vekili tanık olarak dinlenebilecekken¹⁰³ Türk taraf vekili meslek sırlarına ilişkin konularda tanık olarak dinlenemeyecektir. Bu durum hakkaniyet ile bağdaşmayacaktır.

Kanaatimizce taraf vekillerine tahkim yeri veya tahkim yargılamasına uygulanacak hukukun yerel davranış kurallarının da uygulanması yerinde değildir. Tahkim yeri hukuku, tahkim yargılamalarına uygulanmak üzere çıkarılan kurallar ve tahkim yargılamasına özgü olmayan diğđer usul kurallarından oluşmaktadır. Örneğın Türk hukukunda Hukuk

¹⁰¹ Türkiye Barolar Birliğı Meslek Kuralları (TBB Meslek Kuralları), TBB (1971), <https://www.barobirlik.org.tr/Haberler/meslek-kurallari-5433>, (Erişim 20.05.2022).

¹⁰² Model Rules of Professional Conduct by the American Bar Association (MRPC), American Bar Association, https://www.americanbar.org/groups/professional_responsibility/publications/model_rules_of_professional_conduct/model_rules_of_professional_conduct_table_of_contents/, (Erişim 20.05.2022).

¹⁰³ Catherine, "Guerrilla Tactics and Ethical Regulation", 229.

Muhakemeleri Kanunu (HMK)¹⁰⁴ ve Milletlerarası Tahkim Kanunu (MTK)¹⁰⁵ başta olmak üzere birçok kanunda tahkime özgü hukuk kuralı bulunmaktadır. Tahkim yerinin Türkiye olarak kararlaştırıldığı bir uluslararası tahkim yargılamasında Alman ve Amerikan vatandaşı olan taraf vekillerinin MTK'nın doğrudan atıf yapmadığı TBB Meslek Kuralları'nı bilmesi beklenemez. Bu açıdan tahkim yeri hukukundaki tahkime ilişkin olmayan davranış kurallarının tahkim yargılamasına uygulanması hakkaniyetle bağdaşmayacaktır.

Kanaatimizce de uluslararası tahkim yargılamalarında taraf vekillerine uygulanacak tek tip uluslararası tahkim kurallarının oluşturulması en doğru çözüm yoludur. Tarafların tahkim yargılamasında oluşturan davranış kurallarının uygulanmasına yönelik iradelerini göstermeleri, her iki tarafın da bu davranış kurallarına tabi olması açısından yeterli olacaktır. Uluslararası davranış kurallarının uygulanmasına tahkim yargılamasından önce taraflar; hakem heyetinin oluşturulmasından sonra tarafların rızası alınarak hakem tarafından da karar verilebilir. En iyi çözüm yolunun uluslararası davranış kuralları oluşturmak olduğu fikrine katılmakla beraber bu tür kuralların tahkim yargılanmasına uygulanması yönünde taraf iradesinin bulunmaması durumunda ilgililerin davranışlarının neye göre belirleneceği sorusu akla gelmektedir. Kanaatimizce tahkim yargılamasında, tahkim yeri hukukunun tahkime ilişkin kuralları ile açıkça düzenlenen veya atıf yapılan davranış kuralları, tahkim yargılamasında tarafların uyması gereken “asgari davranış kuralları” niteliğindedir. Ancak milli hukuk sistemleri genellikle tahkime ilişkin yeterli davranış kuralları içermemektedir. Bu durumda taraflar, uluslararası bir davranış kuralına atıfta da bulunmamışsa tahkim yargılamasında sergilenen bir davranışın uygun bir davranış olup olmadığı hangi kurallara göre belirlenecektir sorusu akla gelmektedir.

Tahkime, taraf iradesine bağlı olarak tahkim sözleşmesi ile gidilmektedir. Tahkim sözleşmesi hem akdi hem de usuli niteliğe haiz bir sözleşmedir¹⁰⁶. Tahkim sözleşmesinin ve buna bağlı gerçekleşen tahkim yargılamasının her sözleşme gibi hukukun temel ilkelerine uygun olması gerekmektedir¹⁰⁷. Bu kapsamda tahkim sözleşmesinin tarafları dürüstlük kuralına da uygun hareket etmek zorundadır. Dürüstlük kuralı gerek maddi hukuk alanında gerekse usul hukuku alanında uygulanan bir ilkedir. Borçlar hukuku anlamında dürüstlük kuralı borçların

¹⁰⁴ Hukuk Muhakemeleri Kanunu (HMK), Resmi Gazete 27836 (12.01.2011), Kanun No. 6100.

¹⁰⁵ Milletlerarası Tahkim Kanunu (MTK), Resmi Gazete 24453 (21.06.2001), Kanun No. 4686.

¹⁰⁶ Cevdet Yavuz, “Türk Hukukunda Tahkim Sözleşmesi ve Tabi Olduğu Hükümler”, *II. Uluslararası Özel Hukuk Tahkim Sempozyumu 4* (2009), 143.

¹⁰⁷ Balkar'a göre, hukukun temel ilkeleri kapsamında tarafların en azından en temel ilke niteliğindeki ahde vefa (*pacta sunt servanda*) ilkesine uygun hareket etmesi gerekmektedir. Ayrıntılı Bilgi için bkz: Balkar, *Tahkim ve Etik*, 44 vd.

kurulması, yorumlanması ve tamamlanmasında uyulması gereken bir ilke iken usul hukuku alanında hakların kullanılması ve borçların yerine getirilmesinde hukuka, yerel örf, adet ve ahlak anlayışına ve doğruluk ilkelerine uygun davranma kuralıdır¹⁰⁸. Tahkim sözleşmesine binaen tahkim yargılamasına başvuran tarafların, taraflar adına hareket eden vekillerin ve taraflar ile sözleşmesel ilişki içerisinde bulunan hakemlerin, dürüstlük kuralına riayet ederek hareket etmeleri gerekmektedir. Taraflar herhangi bir davranış kuralının tahkim yargılamasına uygulanmasını kararlaştırmasa dahi bu durum kişilerin serbestçe hareket edebileceği anlamına gelmeyecektir. Gerilla taktiği niteliğindeki davranış, tahkim yeri hukukunun tahkime ilişkin kuralları bir hüküm içermese dahi dürüstlük kuralına aykırılık olarak yorumlanabiliyorsa hukuka aykırı bir davranış olarak kabul edilmelidir. Kısaca belirtmek gerekirse tarafların, taraf vekillerinin ve hakemlerin davranışları başta tahkim yeri tahkim davranış kurallarına ve dürüstlük kuralına uygun olması gerekmektedir. Ancak davranış kurallarını düzenleyen uluslararası davranış kurallarının oluşturulması ve tahkime uygulanması en iyi çözüm yoludur.

Doktrinde tartışmalı bir konu da davranış kurallarına aykırılığa kimin karar vereceğidir. Taraf vekillerinin davranışlarının gerilla taktiği niteliğinde olup olmadığına yerel baroların karar vermesi pratik açıdan pek mümkün değildir. Örneğin tahkim yargılamasının Paris'te yapıldığı bir olayda, Türk ve Çin vatandaşı avukatların davranışlarının gerilla taktiği niteliğinde olduğu iddiasını öngörülen tahkim yargılaması süresi içerisinde ilgili yerel barolara yönelterek bir karar almak mümkün değildir. Kaldı ki yerel baroların bu yönde bir iddiayı değerlendirme yetkisi olup olmadığı da çoğu zaman belirsizdir¹⁰⁹.

Tahkimin temel amacının, yerel mahkemeleri sürecin dışında bırakmak olduğu düşünüldüğünde, davranışların gerilla taktiği niteliğinde olup olmadığına yerel mahkemelerin karar vermesi de yerinde bir uygulama olmayacaktır. Tahkim yeri mahkemeleri ancak belirli usul aykırılıklarında tahkim yargılamasına dahil olmaktadır. Mahkemelere doğrudan bu tür bir yetki verilmesi mahkemelerin tahkim üzerindeki kontrolünü arttıracaktır. Ayrıca yerel mahkemelerin bu sürece katılması tahkim yargılamasını hem yavaşlatacak hem de ek masraflar getirecektir¹¹⁰.

Tahkim kurumlarının, kurumu doğrudan etkileyen davranışlar dışında taraf davranışlarına yönelik bir karar alabilmesi pek mümkün gözükmemektedir. Her ne kadar

¹⁰⁸ Recep Çakrak - Samet İldeş, "Kamu Hukuku ve Özel Hukuk Açısından Dürüstlük Kuralı ve Uygulama Alanı", *Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 2/2 (2014), 56.

¹⁰⁹ Rowley, "Guerrilla Tactics and Developing Issues", 24.

¹¹⁰ Rowley, "Guerrilla Tactics and Developing Issues", 24.

İsviçre’de ağırlıklı görüş taraf vekili davranış kurallarının oluşturulmasına karşı olsa da *Association Suisse de l'Arbitrage'in (ASA)* 2015 yılının sonlarında “Küresel Tahkim Etik Merkezi” (*Global Arbitration Ethics Council*) adı altında önde gelen tahkim kurumlarının yetkililerinin katılımıyla taraf vekili etik kuralları çalışma grubu kurmuştur. Kurum, etik dışı davranışlar hakkında karar verme görevinin tahkim yargılaması dışına çıkarılmasını ve çoğu tahkim kurumunun katılacağı bu merkeze verilmesini amaçlamıştır. Zira kurum sorunun etik kural oluşturulmasında değil, hakemlerin aykırı davranışlarla karşılaştığında bu davranışlar hakkında karar verememesinde olduğunu düşünmektedir. Ancak düşünce henüz tahkim kurumları tarafından yeterince taraftar bulmamış ve işlevsellik kazanmamıştır¹¹¹. Bu durum gerilla taktikleri ile mücadelede tahkim kurumlarının hiç etkisi olmadığı anlamına da gelmemektedir. *Bishop ve Stevens* tahkim kurumlarının sağlayabileceği en iyi desteğin, bir uluslararası davranış kuralına atıf ile kendi yargılama kurallarına dahil etmesi olduğunu belirtmiştir. Böylece uluslararası tahkim yargılamasında tekdüze davranış kurallarının oluşmasını sağlayacak ve tahkimin daha şeffaf hale gelmesine hizmet edecektir¹¹². Uygulamada ise tahkim kurumlarının daha çok kendi davranış kurallarını oluşturma eğiliminde oldukları gözükmemektedir¹¹³.

Bizim de katıldığımız görüşe göre bir davranışın gerilla taktiği olup olmadığına ve bunun yaptırımına hakem heyeti karar vermelidir¹¹⁴. Ancak hakem heyetlerinin tabi olduğu tahkim yeri ve tahkim kurumları kuralları kapsamlı ve spesifik davranış kuralları içermemektedir. Bu sebeple taraflar tarafından uluslararası davranış kurallarına atıf yapılmış bir tahkim yargılamasında hakemlerin bu davranış kuralları kapsamında karar verme imkanının sağlanması en iyi çözüm yolu olacaktır. Bazı yazarlar, hakemin görevinin uyuşmazlık konusu ile ilgili karar vermek olduğunu, gerilla taktiğinin bir taraf vekili tarafından gerçekleştirilmesi durumunda taraf vekilini hedef alan bir yaptırım kararı vermesinin mümkün olmadığını ifade etmektedir. Bu sebeple bir davada hakem heyeti, gerilla taktiği uygulayan avukata doğrudan yaptırım uygulayamayacağını ancak kararını aleni bir şekilde açıklayacağını ve kararında avukatın yapmış olduğu gerilla taktiğini duyuracağını belirtmiştir¹¹⁵. Bazı yazarlar ise, hakem heyetinin özellikle taraf vekilinin davranışından kaynaklanan gerilla taktiklerinde yerel

¹¹¹ Bruckschweiger, “Possibilities of Arbitral Tribunals to Sanction”, 14.

¹¹² Bishop, - Stevens, “Transparency, Integrity and Legitimacy”, 10.

¹¹³ Rowley, “Guerrilla Tactics and Developing Issues”, 25.

¹¹⁴ Rowley, “Guerrilla Tactics and Developing Issues”, 25.

¹¹⁵ Günther J. Horvath - Stephan Wilske, “Conclusion and Outlook”, *Guerrilla Tactics in International Arbitration*, ed. Günther J. Horvath vd. (The Netherlands: Kluwer Law International, 2013), 345.

mahkemelerden yardım isteyebileceğini, barolarla iletişime geçebileceğini belirtmiş¹¹⁶, aksi görüşteki bazı yazarlar ise bu fikri yerel mahkemelerin tahkime müdahalesi olarak görerek karşı çıkmıştır¹¹⁷. Kanaatimizce de tahkim sözleşmesiyle birlikte taraflar hakeme sadece tahkim yargılaması konusu uyuşmazlıkla ilgili karar verme yetkisi vermektedir. Bu sebeple hakem heyeti ancak bu yargılamayı baltalayıcı davranışlarla ilgili olarak yargılama kapsamında yaptırım kararı alabilir. Gerilla taktiği niteliğindeki davranışı sergileyen taraf hakkında doğrudan hukuki bir yaptırım kararı alamaz.

Uygulamaya baktığımızda, taraf ve taraf temsilcileri için genel yönergeler şeklinde davranış kuralları getiren önemli tahkim kurumlarından biri, 1 Ekim 2014'te yürürlüğe giren Londra Uluslararası Tahkim Mahkemesi (*The London Court of International Arbitration - LCIA*) olduğu görülmektedir. LCIA tahkim yargılamasının engellenmesinin önlenmesi, bir hakem atamasına temelsiz olarak tekrar tekrar itiraz etmekten kaçınma, bilerek yanlış beyan ve/veya delillere başvurmama yükümlülükleri dahil davranış kuralları düzenlemiş ve hakem heyetinin aykırılık halinde taraf vekili hakkında yazılı kınama, uyarı veya hakem heyetinin göreve devam edebilmesi için gerekli olan diğer kararları alabileceğini belirtmiştir¹¹⁸. LCIA aykırı davranışları gerilla taktiği olarak nitelendirmemiş ancak aykırı davranışların kabul edilemez olduğunu ifade etmiştir¹¹⁹.

Uluslararası tahkime uygulanmak üzere Uluslararası Barolar Birliği (*International Bar Association – IBA*) tarafından oluşturulan kılavuz ilkeleri ise günümüzde sıklıkla başvurulmuş ve uluslararası alanda tek tip davranış kuralı olarak kabul görmeye en yakın davranış kurallarıdır.

B. IBA DAVRANIŞ KURALLARI

Uluslararası davranış kurallarına duyulan ihtiyacın giderek artmasıyla birlikte gerek tahkim kurumları gerekse uluslararası kuruluşlar tarafından tahkim yargılanmasına uygulanmak üzere davranış kuralları oluşturulmaya başlanmıştır. Davranış kurallarının temel amacı, tahkimin belli bir rayda ilerlemesini sağlamaktır. Tahkim hukukunda ortak davranış kuralları oluşturularak yöresel farklılıklar ve diğer nedenlerden oluşan kaba davranışlar ile yaygın gerilla taktikleri ve ekstrem gerilla taktiklerinin tümü engellenmek istenmektedir.

¹¹⁶ Horvath - Wilske, "Conclusion and Outlook", 345: Osmanoğlu, "Etik Kurallar ve Uygulamada Karşılaşılan Sorunlar", 292.

¹¹⁷ Horvath - Wilske, "Conclusion and Outlook", 345.

¹¹⁸ LCIA Arbitration Rules, LCIA (2014), md. 18.6, https://www.lcia.org/Dispute_Resolution_Services/lcia-arbitration-rules-2014.aspx, (Erişim 05.05.2022).

¹¹⁹ Bruckschweiger, "Possibilities of Arbitral Tribunals to Sanction", 15.

Davranış modellerinin çoğu hakem ve taraf vekillerine yönelik oluşturulmaktadır. Taraf davranışlarını ayrıntılı düzenleyen davranış kuralları bulunmamaktadır¹²⁰.

IBA tarafından çıkarılan davranış kuralları, bu alanda en dikkat çeken ve uluslararası alanda genel kabul görmeye aday, davranış kurallarıdır. IBA tarafından tahkim yargılamalarına uygulanmak üzere “Milletlerarası Tahkimde Menfaat Çatışmasına İlişkin IBA Kılavuz İlkeleri”¹²¹, “Uluslararası Hakemler için Etik Kurallar”¹²² ve “Milletlerarası Tahkimde Tarafların Temsiline İlişkin IBA Kılavuz İlkeleri”¹²³ çıkarılmıştır. IBA kurallarının amacı tahkimde ortak davranış biçimleri oluşturulmasını sağlamaktır. Ortak davranış kurallarının oluşturulması ile gerilla taktikleri olarak adlandırdığımız davranış modelleri de engellenmiş olacaktır. Çalışmanın devamında IBA davranış kuralları ayrıntılı bir şekilde incelenecektir.

1. Milletlerarası Tahkimde Menfaat Çatışmasına İlişkin IBA Kılavuz İlkeleri

Uluslararası Tahkimde Menfaat Çatışmasına İlişkin IBA Kılavuz İlkeleri ilk olarak 2004 yılında yayımlanmış olup 2014 yılındaki düzenlemeler ile son halini almıştır. Kılavuz, hakemin tarafsız ve bağımsız olması gerektiğini, bağımsızlığını ve tarafsızlığını etkileyecek menfaat çatışmalarının söz konusu olması durumunda yargılamadan el çekmesi gerektiğini, menfaat çatışması şüphesi oluşturan durumların varlığında da ifşa yükümlülüğünün olduğunu genel kurallar bölümünde düzenlemiştir. İkinci bölümde ise bu duruma uygun ve aykırı davranış modelleri sınırlı sayıda olmayacak şekilde üç farklı liste halinde belirtilmiştir. Kılavuz aynı zamanda tarafların ve taraf vekillerinin de menfaat çatışması şüphesi yaratacak durumlar hakkında bildirim yükümlülüğü olduğunu düzenlemiştir. Kılavuzda düzenlenen ilkeler, hakemlerle beraber tahkim yargılamasında yer alan sekreteryaya çalışanları bakımından da uygulama alanı bulmakta olup bu durumun denetiminden hakemler sorumlu tutulmuştur.

¹²⁰ Oluşturulan davranış kurallarından büyük bir çoğunluğu tarafların yükümlülüğünü düzenlemek suretiyle oluşturulmaktadır. Taraflardan da en çok hakemin yükümlülüklerinin düzenlenmesi tercih edilmektedir. Ancak hakemin dikkate alındığı yönetime alternatif olarak bizatihi genel tahkim prosedürü dikkate alınarak tahkim öncesi, sırası ve sonrası tüm tarafların birbiri ile olan temasları ve prosedür dikkate alınarak davranış kuralları da oluşturulabilmektedir. Chiara Giorgetti - Mohammed Wahab, “A Code of Conduct for Arbitrators and Judges”, *Academic Forum on ISDS Concept Paper* 12 (2019), 12.

¹²¹ Türkçe çeviri için bkz: Serhat Eskiörük ve Essen Aydın, <https://www.ibanet.org/MediaHandler?id=c3bc124c-52c8-4e2e-8145-07f7aca7b135>, (Erişim 14.07.2022).

¹²² IBA Rules of Ethics for International Arbitrators, IBA (1987), <https://www.ibanet.org/document?id=Rules-of-ethics-for-international-arbitrators>, (Erişim 22.07.2022).

¹²³ Türkçe çeviri için bkz: Serhat Eskiörük ve Essen Aydın, <https://www.ibanet.org/MediaHandler?id=c7c10e11-a687-4251-91f3-56ac70b7d9af>, (Erişim 22.07.2022).

Kılavuz ilkeler, hukuk mesleği icra etmeyen hakemler için de uygulanmaya müsait olup ticari tahkimde de yatırım tahkiminde de uygulanabilmektedir¹²⁴.

İlkelerin oluşturulmasında birçok ülke hukukundan, mahkeme kararından ve uluslararası tahkim yargılanmasından faydalanılmış olup uluslararası tahkimde rol oynayan tüm tarafların menfaatleri dengeli bir şekilde ele alınmaya çalışılmıştır¹²⁵. Tahkim yargılanmasının dayanaksız hakemin reddi talepleri ile engellenmemesi, tahkim yargılama sürecindeki bildirim, itiraz ve hakemin reddine ilişkin belirsizliklerin giderilmesi ve yeknesak davranış standartlarının oluşturulması amacıyla kılavuz ilkeler geliştirilmiştir¹²⁶. Kılavuz ilkeleri, hukuk kuralı niteliğinde değildir. Tarafların kılavuz ilkelerinin uygulanmasını kararlaştırması ulusal hukuk kuralları ile tahkim kurallarının uygulanmasını engellememektedir. İlkeler, hakemler için de bir rehber niteliğinde olup sağduyu ile ve gereğinden fazla şekli yorumlanmadan tahkim yargılanmasına uygulanmalıdır¹²⁷.

Kılavuzun birinci bölümünde yedi genel kural düzenlenmiş olup ikinci bölümünde belirli durum ve davranışların kategorize edildiği kırmızı, turuncu ve yeşil liste adı altında listeler oluşturulmuştur. Bu listelerde belirtilen davranış ve durumlar sınırlı sayıda olmayıp uygulamada en çok karşılaşılan durumlar dikkate alınarak düzenlenmiştir¹²⁸.

a. Birinci Bölüm

Birinci bölümde düzenlenen birinci kural, hakemlerin bağımsızlığı ve tarafsızlığına ilişkin genel standarttır. İlgili hükme göre: “*her hakem, görevi kabul ettiği andan, nihai kararın verildiği ya da herhangi başka bir şekilde yargılamanın nihai olarak sona erdiği ana kadar tarafsız ve bağımsız olmalıdır.*” Hakemin tarafsızlık ve bağımsızlığı sadece yargılamanın başı için değil tüm yargılama süreci için öngörülmüştür. Hakem, yargılama sırasında da tarafsızlığına veya bağımsızlığına hanel getirecek bir durum oluşup oluşmadığına dikkat etmelidir (md. 1).

Genel standardın oluşturulması sürecinde, hakemlerin bağımsızlık ve tarafsızlık yükümlülüğünün tahkim yargılanması sonrasında gerçekleşen iptal başvurusu süreci bakımından uzatılmasının gerekli olup olmadığı tartışılmış ve nihai hakem kararının tahkim yeri hukuku

¹²⁴ Milletlerarası Tahkimde Menfaat Çatışmasına İlişkin IBA Kılavuz İlkeleri, 3.

¹²⁵ Süheyla Balkar Bozkurt, *Milletlerarası Ticari Tahkimde Hakemlerin Bağımsızlık Yükümlülüğü*, (İstanbul: On iki levha, 2016), 200.

¹²⁶ Milletlerarası Tahkimde Menfaat Çatışmasına İlişkin IBA Kılavuz İlkeleri, 2.

¹²⁷ Milletlerarası Tahkimde Menfaat Çatışmasına İlişkin IBA Kılavuz İlkeleri, 3.

¹²⁸ Milletlerarası Tahkimde Menfaat Çatışmasına İlişkin IBA Kılavuz İlkeleri, 2.

gereğince yeniden ilk hakem heyetine gönderilebileceği durumlar saklı kalmak kaydıyla uzatılmaması gerektiği kararlaştırılmıştır¹²⁹. Bu sebeple yargılama sonrası gerçekleştirilen tarafsızlık ve bağımsızlık yükümlülüğüne aykırı davranışlar, kural olarak yükümlülüğün ihlali niteliğinde olmayacaktır.

Adil yargılanma hakkı hukukun genel bir ilkesi olarak tahkim yargılamasında da dikkate alınması gereken bir ilkedir. Tahkim yargılaması kapsamında adil yargılanma hakkı tahkim mahkemesine erişimi, yargılama sırasında adaleti, silahların eşitliğini ve kişinin iddialarını sunması için makul bir imkân verilmesini kapsar. Birinci kural kapsamında düzenlenen hakemlerin tarafsızlığı ve bağımsızlığı standardı aynı zamanda adil yargılanma hakkı kapsamında da korunmaktadır¹³⁰.

İkinci kural gereğince, hakem bağımsızlığı veya tarafsızlığı hakkında şüphe duyarsa hakemlik teklifi sırasında hakemlik teklifini, görevi ifa sırasında ise hakemlik görevine devam etmeyi reddetmelidir (md. 2/a). Hakemin görevi reddetmesi için ya durumun kendi açısından makul şüphe oluşturması gerekmekte ya da bilgi sahibi makul üçüncü kişi açısından hakemin taraflarca getirilen ve davanın esasını ilgilendiren hususların dışında başka unsurlardan etkilenme ihtimali olduğu sonucuna ulaşılması gerekmektedir. Bir başka ifadeyle, menfaat çatışmasının hakem tarafından değerlendirilmesinde subjektif ve objektif değerlendirme kriterleri dikkate alınmıştır. Hakem ya kendi açısından ya da durum hakkında bilgi sahibi makul üçüncü kişi açısından tarafsızlığının veya bağımsızlığının şüpheye düştüğüne dair kanaat getirirse görevden çekilmelidir. Ancak taraflar dördüncü kuralda belirtilen bazı durumların varlığında hakemlerin tarafsızlık ve bağımsızlık ilkesine aykırılık nedeniyle davayı bırakmasını isteme hakkından feragat edebilmektedir (md. 4/b ve c). Taraflar, feragat edilemeyecek kırmızı listede yer alan durumlarda feragat etme hakkını kullanamamaktadır (md. 3/d)¹³¹.

Objektif değerlendirme sonucu hakem ile taraflardan birinin menfaat çatışması içerisinde olduğunun tespit edilmesi veya feragat edilemez kırmızı listede belirtilen hallerin gerçekleşmesi durumunda haklı şüphe ortaya çıkacaktır ve bu tür durumlarda hakem görevi mutlaka reddetmelidir.

Hakem, tarafsızlık ve bağımsızlık yükümlülüklerini ihlal etmediğine kanaat getirmesi ve haklı şüphe oluşturacak bir hal olmaması durumunda görevden çekilmeyecektir. Ancak üçüncü

¹²⁹ Balkar Bozkurt, *Hakemlerin Bağımsızlık Yükümlülüğü*, 201.

¹³⁰ Erman Eroğlu, "Due Process Rights in Arbitration in the Light of the Austrian Supreme Court's Decision: Remote Hearings During the Pandemic", *Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 10/1 (2022), 110.

¹³¹ Örneğin, kişi kendisinin yargılandığı tahkimde hakem olamaz. Taraflar bu konuda feragatte bulunamaz.

kural gereğince söz konusu hal, taraflar bakımından hakemin tarafsızlığına ve bağımsızlığına şüphe düşürecek bir durum ise, hakemin bildirim (ifşa) yükümlülüğü söz konusu olacaktır.

Bildirim yükümlülüğü gereğince hakem, taraflar nazarında tarafsızlığına veya bağımsızlığına şüphe düşürecek durumu öğrenir öğrenmez en kısa sürede taraflara ve varsa tahkim kurumuna ve diğer atama makamına ya da varsa diğer hakemlere bildirmeye yükümlüdür (md. 3/a). Hakem durumu bildirip bildirmeme konusunda şüphe yaşarsa da durumu bildirmesi gerekir (md. 3/d). Hakemin bildirişi, söz konusu durumun görevini yapmaya engel olmadığı tespit edilmiştir. Eğer hakem görevini yapmaya engel bir durum olduğunu düşünüyorsa bu durumda hakemin bildirim yükümlülüğü değil direkt görevi reddetme ve görevden çekilme yükümlülüğü bulunmaktadır¹³².

Dördüncü kural, tarafların feragati ile alakalıdır. Taraflar hakem tarafından yapılan bildirişin ulaştığı veya kendisinin haricen öğrendiği andan itibaren otuz gün içerisinde hakem aleyhine bir itirazda bulunmadıkça muhtemel menfaat çatışmasına itiraz hakkında feragat etmiş sayılır (md. 4/a). Ancak feragat edilemez kırmızı listede bulunan durumların varlığında, feragatte bulunulamaz (md. 4/b). Feragat edilebilir kırmızı listedeki örneklendirilen durumların varlığında kural olarak kişi hakemlik görevini icra etmemelidir. Ancak taraflar ve diğer hakemler menfaat çatışması hakkında tam bilgiye sahip ve taraflar hakemin hakemlik görevinde kalmasına rıza göstermişse kişi, hakemlik görevine devam eder (md.4/c). Getirilen bu kurallar ile gereksiz ve zamansız yapılan hakemin reddi itirazları engellenmeye çalışılmıştır.

Beşinci kural, kılavuz ilkelerinin kapsamına ilişkindir. Bu kılavuzun, göreve atanan heyet başkanlarına, tek hakemlere ve eş-hakemlere aynı şekilde uygulanacağı belirtilmiştir (md. 5/a). Hakem heyetinde yardımcı olarak çalışan tahkim sekreterliği, idari sekreterler veya asistanlar da aynı hükümlere tabi olmaktadır (md. 5/b). Kılavuzda tahkim sülhelerinin geniş ele alınarak düzenlenmesi, tahkimde gerilla taktiklerinin çok yönlü görünümü dikkate alındığında yerinde bir uygulamadır.

Altıncı kural, “ilişkileri” düzenlemektedir. Hakemin kural olarak bağlı olduğu hukuk bürosunun kimliğini taşıdığı kabul edilmektedir. Ancak hakemin hukuk bürosunun faaliyetleri doğrudan menfaat çatışması oluşturmamaktadır. Her somut olay bakımından, faaliyetin niteliği, zamanlaması, kapsamı, olayla ilgisi ve hakem ile hukuk bürosunun ilişkisi ayrıca değerlendirilmelidir. Hakemin tabi olduğu hukuk bürosunun, taraflardan biri ile ilgili bir

¹³² Balkar Bozkurt, *Hakemlerin Bağımsızlık Yükümlülüğü*, 202.

faaliyette bulunması doğrudan menfaat çatışması oluşturmamakta ve bildirim yükümlülüğü gerektirmemektedir (md. 6/a).

Kuralın devamında üçüncü kişi finansmanı kurumu düzenlenmiştir. Buna göre taraflardan biri tüzel kişilik ise tüzel kişilikte kontrole sahip veya tahkim kararında doğrudan ekonomik çıkarı bulunan ya da tahkim kararı sebebiyle tazminat ödemek zorunda kalacak olan tüzel ya da gerçek kişinin söz konusu tarafın kimliğini taşıdığı kabul edilmektedir. Üçüncü kişi finansörleri ve sigortacılar da bu kapsamda değerlendirilmektedir (md. 6/b).

Son kural, taraflara da bildirim yükümlülüğü getirmekte ve taraflar ile hakemlerin bildirim yükümlülüklerinin kapsamını ve muhatabın kimler olduğunu düzenlemektedir.

Taraflar, hakem ile kendilerinin ya da kendi kontrolünde olan şirketlerin doğrudan veya dolaylı tüm bağlantılarını, hakem ile tahkimde verilecek karara ilişkin olarak doğrudan ekonomik menfaati veya karşı tarafa tanzim etme yükümlülüğü olan kişinin veya kurumun arasındaki bağlantıyı hakeme, hakem heyetine, diğer taraflara ve tahkim kurumuna en kısa sürede kendiliğinden bildirmesi gerekmektedir (md. 7/a).

Taraflar aynı zamanda, tahkimdeki temsilcilerinin kimliğini ve aynı oda (*“barristers’ chambers”*) üyelikleri dahil hakemle temsilci arasındaki her türlü bağlantıyı hakeme, hakem heyetine, diğer taraflara ve tahkim kurumuna en kısa sürede kendiliğinden bildirmesi gerekmektedir (md. 7/b). Taraflar, makul araştırma yaparak edindiği her türlü bilgiyi paylaşmalıdır (md. 7/c).

Bildirim yükümlülüğü açısından hakemler, herhangi bir menfaat çatışmasının mevcut olup olmadığının yanı sıra tarafsızlığı veya bağımsızlığı konusunda şüphe uyandıran hal veya koşulların varlığının tespiti açısından makul bir araştırma yapmakla yükümlü tutulmuştur. Hakemin makul araştırmayı yapmaması bilgi eksikliği kapsamında mazur görülmeyeceği belirtilmiştir (md. 7/d).

b. İkinci Bölüm

İkinci bölüm sınırlı sayıda olmayan davranışların toplandığı üç listeden oluşmaktadır. Birinci liste “kırmızı liste” olup menfaat çatışması oluşturan durumlar düzenlenmiştir. “Feragat edilemez kırmızı liste” ve “feragat edilebilir kırmızı liste” olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Feragat edilemez kırmızı liste, kişinin kendi hakemi olamayacağı ilkesinden hareketle düzenlenmiştir. Feragat edilebilir kırmızı liste ise ilk liste kadar ağır olmayan durumları içermektedir. İkinci liste turuncu listedir. Turuncu liste, belirli bir davanın vakıalarına bağlı

olarak tarafların gözünde hakemin tarafsızlığı veya bağımsızlığı konusunda şüpheye yol açabilecek özel durumları düzenlemektedir. Üçüncü liste ise yeşil listedir ve menfaat çatışması ve bildirim yükümlülüğü doğurmayan durumlar örneklerle belirtilmiştir.

Kırmızı listede belirtilen durumların varlığında objektif menfaat çatışması söz konusudur. Bir başka ifadeyle durumdan haberdar makul üçüncü kişi bakımından hakemin tarafsızlığı ve bağımsızlığı şüpheli hale gelmiştir. Hakem kural olarak görevi reddetmelidir.

Turuncu listede taraflar bakımından hakemin tarafsızlığı ve bağımsızlığına şüphe düşürecek durumlar düzenlenmiştir. Turuncu listelere giren konularda hakemin birinci bölüm kapsamında bildirim yükümlülüğü doğmaktadır. Ancak taraflara bildirim yapılması bir menfaat çatışmasının varlığı anlamına gelmemektedir. Sadece bildirim varlığı hâkimin reddine sebebiyet vermemekte, hakemin reddinin veya diğer bir itirazın kabulü anlamına gelmemektedir. Aynı zamanda liste kapsamında belirtilen durumların olmasına rağmen hakemin bildirimde bulunmaması tek başına hakemi taraflı veya bağımlı yapmamaktadır¹³³.

Yeşil liste, objektif bakış açısıyla, görünüşte ve gerçekte hiçbir menfaat çatışmasının doğmadığı durumları düzenlemektedir. Hakemin yeşil listeye giren durumları bildirme yükümlülüğü de bulunmamaktadır.

Feragat edilemez kırmızı listede düzenlenen sınırlı sayıda olmayan davranışlar şunlardır:

- Taraf sıfatı ile hakem sıfatının birleşmesi veya hakemin taraflardan birinin temsilcisi veya çalışanı olması (md. 1.1)
- Hakemin, taraflardan birinin yöneticisi, müdürü veya denetim kurulu üyesi olması veyahut taraf üzerinde ya da çıkacak karar üzerinde çıkarı olan kurum üzerinde kontrol yetkisini haiz olması (md. 1.2)
- Hakemin taraflardan biri veya karar ile ilgili önemli ekonomik veya kişisel menfaatinin bulunması (md. 1.3)
- Hakemin veya hakemin bürosunun düzenli olarak ilgili tarafa veya tarafın bağlı olduğu şirkete danışmanlık hizmeti vermesi ve bu ilişki sebebiyle önemli ekonomik gelir elde etmesidir (md. 1.4).

Feragat edilemez kırmızı liste, hakemin uyuşmazlık ile bağlantılı olduğu, hakemin uyuşmazlıkla ilgili doğrudan veya dolaylı menfaatinin bulunduğu, hakemin taraf veya

¹³³ Balkar Bozkurt, *Hakemlerin Bağımsızlık Yükümlülüğü*, 206.

temsilcisi ile bağlantısı olduğu durumlarına ilişkin davranışları içermektedir. Hakem bu gibi durumlarla karşılaştığında bildirim yükümlülüğü kapsamında taraflara bildirimde bulunması gerekir (md. 2).

Turuncu liste, hakemin tarafların birine önceki bir dönemde hizmet sağlama veya dava ile başka ilişki içerisinde olmasına, taraflardan birine hali hazırda hizmet sağlamasına, başka bir hakem veya taraf vekili ile olan ilişkisine, taraf veya tahkimle ilişkili diğer kişilerle olan ilişkilerine yönelik davranışları içermektedir (md. 3).

Yeşil liste ise hakemin önceden hukuki görüş açıklamış olmasına, taraflardan biri için somut olayla bağımsız hizmet sağlıyor olmasına veya başka bir hakem, taraf vekili veya taraf ile normal insan ilişkisi kapsamında irtibatı olmasına yönelik davranışları kapsamakta ve bu tür davranış ve durumların varlığında hakemin bildirim yükümlülüğünün olmadığını belirtmektedir.

2. IBA Uluslararası Hakemler İçin Etik Kurallar

Milletlerarası Tahkimde Menfaat Çatışmasına İlişkin IBA Kılavuz İlkeleri'nin giriş bölümünün sekizinci maddesinde, bu kılavuzda yer almayıp 1987 tarihli IBA Uluslararası Hakemler için Etik Kurallarında düzenlenen hususlar bakımından, 1987 tarihli Etik Kuralların geçerliliğini koruduğu belirtilmektedir. Bu sebeple, 1987 tarihli Hakem Etik Kurallarının da konu kapsamında incelenmesi gerekmektedir.

1987 tarihli Hakem Etik Kurallarının giriş bölümünde, hakemin tarafsızlığı ve bağımsızlığı ilkesinin yanında, uluslararası tahkimde görev alan hakemlerin yetkin, gayretli ve basiretli olması gerektiği belirtilmiş ve hakem etik kuralları ile söz konusu soyut ilkelerin nasıl uygulanacağı belirlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca 1987 tarihli kuralların taraflar tarafından açıkça kabul edilmediği sürece tahkim yargılamasında doğrudan bağlayıcı nitelik taşımayacağı, tarafların tahkim yargılamasında kuralların uygulanmasını istedikleri durumda tahkim sözleşmesine bir kayıt eklemek suretiyle kuralların uygulanmasını sağlayabilecekleri düzenlenmiştir¹³⁴.

1987 tarihli Hakem Etik Kuralları, belirtilen etik kuralların hakemler tarafından ihlali durumunda hakemin sorumluluğuna gidilebilmesi için getirilmiş kurallar olmayıp tahkim yargılamasında hakemlerin ortak değerler üzerinden hareket etmesi için oluşturulmuş

¹³⁴ David J. Branson, "IBA Rules of Ethics for International Arbitrators", *International Business Lawyer* 3/1 (1987), 335.

kurallardır. Hakemler belirtilen ilkelere açıkça, kasıtlı ve kötü niyetli olarak aykırı davranmadıkları sürece taraflara hakemler aleyhine dava açma hakkı vermemektedir. Bir başka ifadeyle söz konusu kurallar hakemler aleyhine dava açma fırsatı kazandırmak amacıyla getirilmemiştir. Hakemlerin etik kurallara aykırılığının yaptırımını görevden alınma ve ücret hakkının kaybedilmesidir¹³⁵.

1987 tarihli Hakem Etik Kuralları dokuz kural şeklinde düzenlenmiştir. Birinci kural temel kural niteliğinde olup hakemlerin uyuşmazlıkların adil ve etkili bir şekilde çözülebilmesi için gayretli ve etkin hareket etmesi ve önyargıdan uzak olması ve kalması gerektiğini düzenlemiştir¹³⁶.

Temel kural çerçevesinde hareket edecek hakemin görev kabulünde nasıl davranması gerektiği ikinci kural ile düzenlenmiştir. İkinci kurala göre, hakemin ancak önyargısız bir şekilde görevini yerine getirebileceğine, ihtilafli konuların belirlenmesi ve çözülmesinde yetkin olduğuna, tahkim dili ile ilgili yeterli bilgiye sahip olduğuna, tahkim yargılaması için yeterli zaman ve dikkati verebileceğine kanaat getirmesi durumunda tahkim görevini kabul etmesi gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca hakem olarak atanmak amacıyla taraflarla iletişime geçmenin uygun olmadığı ifade edilmiştir¹³⁷.

Üçüncü kural önyargının unsurlarını düzenlemiştir. Bir hakemin önyargılı olup olmadığının tarafsızlık ve bağımsızlık unsurlarına göre belirleneceği belirtilmiştir. Milletlerarası Tahkimde Menfaat Çatışmasına İlişkin IBA Kılavuz İlkeleri, tarafsızlık ve bağımsızlık ifadesinin tanımı ve aykırılığın tespiti bakımından UNCITRAL Model Kanun¹³⁸'u madde 12'ye atıf yapmaktayken 1987 tarihli Hakem Etik Kuralları tarafsızlık ve bağımsızlığı yerel tahkim kararları ve ortak uygulamaları dikkate alarak açıkça düzenlemiştir¹³⁹. Üçüncü kurala göre taraflılık, bir hakemin taraflardan birinin lehine hareket etmesi veya uyuşmazlığın konusu bakımından önceden bir fikre sahip olması durumunda ortaya çıkmaktadır. Bağımlılık ise hakem ile taraflardan biri veya taraflardan biri ile bağlantılı bir kişi arasında bir ilişkinin olması durumunda söz konusu olmaktadır. 1987 tarihli Hakem Etik Kuralları da UNCITRAL Model Kanunu gibi tarafsızlık ve bağımsızlığın tespitinde makul üçüncü kişi testini kabul etmiştir. Eğer mevcut durum makul bir üçüncü kişide hakemin bağımsız ve tarafsız olmadığı

¹³⁵ IBA Rules of Ethics for International Arbitrators, 1.

¹³⁶ IBA Rules of Ethics for International Arbitrators, 1.

¹³⁷ IBA Rules of Ethics for International Arbitrators, 2.

¹³⁸ Andlaşma'nın İngilizce metni için bkz.: https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/19-09955_e_ebook.pdf, (Erişim 10.08.2022)

¹³⁹ Branson, "IBA Rules of Ethics for International Arbitrators", 335.

izlenimini oluşturuyorsa önyargılı bir durum şüphesi kabul edilmektedir. Hakemin uyuşmazlığın sonucundan maddi bir çıkarının bulunması veya uyuşmazlık konusu hakkında önceden bir konum alması durumunda da tarafsız ve bağımsız olmadığı şüphesi kabul edilmektedir.

Üçüncü kuralın devamında, önyargı hususunda haklı şüphe oluşturabilecek durumlardan bazıları belirtilmiştir. Bir hakem ile bir taraf veya potansiyel önemli bir tanık arasında mevcut doğrudan veya dolaylı bir iş ilişkisinin bulunması önyargı şüphesi oluşturmaktadır¹⁴⁰. Önyargı oluşturacak durumun varlığında taraflar, hakemin görevine devam edebileceğini yazılı olarak belirtmedikçe, hakem hakemlik görevini reddetmelidir. Hakem ile taraflardan biri arasında geçmiş bir iş ilişkisinin söz konusu olması durumunda hakemin kararının etkilenme olasılığı yüksek değilse bu durum hakemlik görevine mutlak bir engel teşkil etmemektedir. Bir hakem ile bir taraf veya potansiyel önemli bir tanık arasında sürekli ve önemli sosyal veya profesyonel ilişkiler olması haklı önyargı şüphesi oluşturmaktadır. Önyargı konusunda haklı şüphenin bulunması durumunda dördüncü kuralda belirtilen açıklama görevinin yerine getirilmesi gerekmektedir¹⁴¹.

Dördüncü kurala göre hakem, tarafsızlığı ve bağımsızlığı konusunda haklı şüphe oluşturabilecek tüm gerçekleri ve durumları açıklamalıdır. Hakemin ifşa yükümlülüğünü yerine getirmemesi önyargı şüphesi oluşturur ve ifşa edilmeyen durum ve gerçekler hakemin görevden alınması için yeterli olmasa dahi şüpheli durumları açıklamaması içeriğinden bağımsız görevden alınma nedeni olabilecektir. Hakem ifşa yükümlülüğü kapsamında makul araştırma ile tespit ettiği, taraflar ve potansiyel tanıklar ile arasındaki mevcut veya geçmiş doğrudan veya dolaylı iş ilişkilerini, sosyal ilişkilerinin niteliğini ve süresini, diğer hakemlerle olan herhangi bir ilişkisinin niteliğini, ihtilaf hakkında sahip olduğu ön bilgileri ve hakemlik görevini etkileyebilecek önceki taahhütlerinin kapsamını açıklamakla yükümlüdür. Açıklama yükümlülüğü tahkim yargılaması boyunca ortaya çıkan durumlar bakımından da devam eder. Hakemin açıklama yükümlülüğü yazılı olarak taraflara ve tüm hakemlere yönelik yerine getirilmelidir. Yeni bir hakem atandığında önceki kişilere yapılan açıklamalar yeni atanan hakeme de yapılmalıdır.

¹⁴⁰ Hakemin ailesinin bir üyesinin, şirketinin veya herhangi bir iş ortağının taraflardan biriyle iş ilişkisinin olması durumunda dolaylı iş ilişkisi söz konusu olmaktadır.

¹⁴¹ Branson, "IBA Rules of Ethics for International Arbitrators", 335.

Beşinci kural¹⁴² hakemin taraflarla iletişimine ilişkindir. Beşinci kurala göre atanmak istenen bir hakemle iletişime geçildiğinde hakem, ilk olarak önyargı oluşturabilecek bir durumun olup olmadığı, ihtilaf konusu hakkındaki yetkinliği, tahkim yargılaması için gerekli zaman ve ilgiyi ayırıp ayıramayacağı konusunda makul bir araştırma yapmalıdır. Ayrıca kendisi ile iletişim kuran tarafın atama için uygun olup olmadığına ilişkin sorularına uyumsuzluğun esasını tartışmamak koşuluyla yanıt verebilir. Taraflardan biri tek hakemle, baş hakemle veya kendisi tarafından atanan hakemle bireysel bir görüşme yapacak olması durumunda diğer taraf ve hakemlerin bu usule rıza gösterdiklerinden emin olmalıdır. Bu gibi durumlarda yazılı veya sözlü olarak diğer taraf ve hakemleri yaptığı görüşmenin içeriği bakımından bilgilendirmelidir. Bir tarafça atanan hakem, baş hakemin veya üçüncü hakemin seçilmesinde kendisini aday gösteren tarafın görüşlerini dinleyebilir. Ancak tahkim yargılaması boyunca hakemler, herhangi bir taraf veya taraf temsilcisi ile tek taraflı iletişimden kaçınmalıdır. Bu tür bir iletişimin gerçekleşmesi durumunda diğer taraf ve hakemler bu konu hakkında bilgilendirilmelidir. Bir hakem, diğer hakemin bir taraf ile uygunsuz iletişim içerisinde olduğunu fark ederse diğer hakemleri bilgilendirir ve hangi işlemin yapılması gerektiği konusunda birlikte karar alırlar. Hakemler ilk olarak uygunsuz iletişimde bulunan hakemin daha fazla uygunsuz iletişim kurmasından kaçınmasını talep eder. Ancak uygunsuz iletişimde bulunan hakemin eylemde bulunmaya devam etmesi ve bu eylemden kaçınmayı reddetmesi durumunda, hakemler diğer tarafa durum ile ilgili talepte bulunabilmesi için bilgi verebilir. Bir hakem ancak aşırı uygunsuz iletişimlerin söz konusu olduğu ve niyetini diğer hakemlere yazılı olarak bildirdikten sonra hakemin reddinin ele alınmasını sağlamak amacıyla uygunsuz iletişimde bulunmayan tarafı diğer hakemin davranışı hakkında tek taraflı hareket ederek bilgilendirebilir. Beşinci kural son olarak hakemlerin taraflardan dolayı veya doğrudan herhangi bir hediye veya önemli bir ağırlama kabul etmemeleri gerektiğini düzenler. Özellikle tek hakemler ve baş hakemler diğer tarafın yokluğunda bir taraf ile önemli sosyal ve profesyonel temastan kaçınma konusunda titiz olmalıdır.

Altıncı kural¹⁴³ taraflarca aksi kararlaştırılmadığı ve taraflardan biri temerrüde düşmediği sürece hakemlerin masraf ve ücretler tek tarafa yüklenecek şekilde karar veremeyeceğini düzenlemiştir. Yedinci kural, hakemlerin gayretli (çalışkan) olma yükümlülüklerine ilişkindir. Hakemlerin, tahkim yargılaması için gerekli süreyi ve dikkati ayırması gerekmektedir. Ayrıca

¹⁴² IBA Rules of Ethics for International Arbitrators, 3.

¹⁴³ IBA Rules of Ethics for International Arbitrators, 3.

hakemlerin, tarafların tahkim yargılaması maliyetlerinin makul olmayan oranlara yükselmemesi için elinden gelenin en iyisini yapması gerekmektedir.

Sekizinci kural¹⁴⁴ uzlaşma görüşmelerinde taraflar ile hakemlerin ilişkisine ilişkindir. Tarafların uzlaşma talep etmesi veya tahkim heyetinin bu yöndeki bir önerisinin taraflarca kabul edilmesi durumunda hakem heyetinin tüm hakemlerin katılımıyla her iki tarafa aynı anda ve tercihen tarafların huzurunda çözüm önerilerinde bulunması gerekmektedir. Taraflar aksi bir usulü işlem konusunda anlaşmış olsalar dahi hakem heyetinin bir tarafın yokluğunda uzlaşma şartlarının görüşülmesinin uygun olmayacağı ilgili tarafa belirtmesi gerekir. Bir tarafın yokluğunda uzlaşma şartlarını diğer taraf ile görüşen hakemin, uzlaşmama durumunda vuku bulacak tahkim yargılamasından men edilmesi gerekir.

Son olarak dokuzuncu kural¹⁴⁵ tahkim yargılaması kapsamında yapılan müzakerelerin gizliliğine ilişkindir. Tahkim yargılaması kapsamında yapılan müzakerelerin ve bu müzakereler sonucu verilen tahkim kararının içeriği tarafların bu konuda ortak irade beyanı olmadıkça süresiz olarak gizli kalır. Ancak tahkim yargılamasında görev alan bir hakemin önemli bir suistimali veya görevine aykırılığı söz konusu olması durumunda diğer hakem, mevcut durumun ortaya çıkarılmasına yardım amacıyla tahkim içeriğinin değerlendirildiği eylemlere katılabilir ve tahkim içeriği ile ilgili bilgi verebilir.

Tahkim yargılanmasına uygulanmak üzere oluşturulan uluslararası davranış kuralları tahkim sürecinin nasıl işleyeceğine dair bilgi vermeli, tahkim süjelerine rehberlik etmeli ve tahkimin gelişimi açısından yol gösterici olmalıdır. Bu kapsamda oluşturulan davranış kuralları, ne tür uygulamaların tahkim yargılamasında kabul edilebilir olduğunu açık bir şekilde ortaya koymalı ve tercih edilen her prosedüre uygulanabilir genel niteliğe haiz kurallar olması gerekmektedir¹⁴⁶. Bazı yazarlara göre, 1987 tarihli Hakem Etik Kuralları tarafça atanan hakemin tahkim yargılamasındaki rolü açısından önemli bir gelişme olmakla beraber ideal bir genel kuralın oluşturulmasında kısmen başarılıdır¹⁴⁷. Tarafsızlığın ve bağımsızlığın uluslararası alana hitap eden bir tanımının yapılması ve tarafsızlığın, bağımsızlığın, yetkinliğin ve basiretliliğin bir kod olarak düzenlenmesi önemli bir gelişme olarak kabul edilmektedir¹⁴⁸.

¹⁴⁴ IBA Rules of Ethics for International Arbitrators, 3.

¹⁴⁵ IBA Rules of Ethics for International Arbitrators, 3.

¹⁴⁶ James R. Silkenat, "Code of Ethics for Arbitrators in Commercial Disputes", 24 *INT'L* 24/4 (1990), 1185.

¹⁴⁷ Edna Sussman, "Ethics in International Arbitration: Soft Law Guidance for Arbitrators and Party Representatives", *Soft Law in International Arbitration*, ed. Lawrence W. Newman vd. (Juris Publishing, 2014), 245; Silkenat, "Code of Ethics for Arbitrators in Commercial Disputes", 1186.

¹⁴⁸ Sussman, "Soft Law Guidance For Arbitrators And Party Representatives", 244.

Davranış kuralları, etik dışı davranış olarak nitelendirilen hareketleri önlemeye ve mevcut olması halinde bunları bilinir hale getirerek taraflarca onaylanabilir duruma dönüştürmeye yönelik tasarlanmıştır ancak oldukça yasaklayıcı bir şekilde düzenlenmiştir. Bu durum da genel ilkelerin önemini vurgulamak ve teşvik etmek yerine hakemlerin etik dışı davranışlarını beklenen bir tehlike olarak göstermektedir¹⁴⁹. Ayrıca 1987 tarihli Hakem Etik Kuralları, davranış kurallarına aykırılık durumunda ilgili tarafın bunu tespiti açısından kullanışlı olsa da bu aykırılıkla nasıl mücadele edileceği konusunda hüküm içermemektedir. Aynı zamanda kurallarca düzenlenecek temel etik değerlerin daha da genişletilmesi ve ayrıntılı düzenlenmesi gerektiği yönünde de eleştiriler mevcuttur¹⁵⁰. Tam aksi bir görüş ise hakemlerin hakimlere göre daha esnek kurallara tabi kılınması gerektiğini, daha esnek kuralların öngörülmesi gerektiğini ifade etmektedir¹⁵¹. Tarafsız olmayan hakem kavramının da mümkün olabileceğini, hakemin her durumda tarafsız olması gerektiğini ve buna yönelik getirilen katı kuralın yerinde olmadığını belirtenler de bulunmaktadır¹⁵². 1987 tarihli Hakem Etik Kurallarının uluslararası alandaki kabul edilebilirliği konusundaki eleştiriler kuralların uygulama koşullarına da yansımıştır. 1987 tarihli Hakem Etik Kuralları ancak tarafların iradesine bağlı olarak tahkim yargılamasında uygulama alanı bulabilmektedir.

3. Milletlerarası Tahkimde Tarafların Temsiline İlişkin IBA Kılavuz İlkeleri

Uluslararası tahkim yargılamasında taraf temsilcilerinin hangi hukuk kurallarına tabi olarak hareket edecekleri konusu genellikle belirsizdir. Bu durum aynı yargılama içerisinde farklı hukuk kurallarına tabi taraf temsilcilerinin mevcut olmasına ve farklı taraf temsilcilerinin birbiri ile çelişen usulü işlemlere başvurmalarına sebebiyet vermektedir. Gerçekten de taraf temsilcilerine uygulanabileceği düşünülen tahkim yeri hukuku, temsilcinin ülke hukuku veya fiili duruşmanın yapıldığı ülke hukuku kuralları, taraflar arasındaki hukuki ve kültürel farklılıklar göz önüne alınarak düzenlenen uluslararası tahkime uygun kurallar değildir. Uluslararası tahkim ilişkisinin milletlerarası özel hukuk münasebeti olma özelliğinin dikkate alındığı ortak davranış kuralları oluşturulmalıdır. Milletlerarası Tahkimde Tarafların Temsiline İlişkin IBA Kılavuz İlkeleri bu ihtiyaçlara binaen taraflar arasındaki hukuki ve kültürel farklılıkları göz önüne alarak taraf temsilcilerine uygulanmak üzere oluşturulmuş davranış kurallarıdır. Kılavuz ilkeler, uluslararası tahkime olan güvenirliliğin ve tahkim adaletinin

¹⁴⁹ Silkenat, "Code of Ethics for Arbitrators in Commercial Disputes", 1186.

¹⁵⁰ Silkenat, "Code of Ethics for Arbitrators in Commercial Disputes", 1186.

¹⁵¹ Didem Kayalı, *Milletlerarası Ticari Tahkimde Hakemlerin Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı*, (İstanbul: Seçkin Yayıncılık, 2015), 48.

¹⁵² Silkenat, "Code of Ethics for Arbitrators in Commercial Disputes", 1186.

sağlanması bakımından çeşitli ve çelişkili hukuk kurallarına tabi olan taraf temsilci davranışlarını tek tip hale getirmek amacıyla oluşturulmuştur. Bunun yanında, kılavuz kuralları ile taraf temsilcilerinin tahkim yargılamasını engelleyici, gereksiz geciktirici ve masraflar çıkartıcı gerilla taktiği niteliğindeki davranışlarının da önlenmesi amaçlanmıştır¹⁵³.

Taraf temsilcilerinin davranışlarına ilişkin kılavuz ilkelerin tahkim yargılamasına uygulanması tarafların seçimi ile olabileceği gibi hakem heyetinin taraflardan onay almak suretiyle önerisi ile de olabilmektedir. Hakem heyetinin önerisi ile kılavuz ilkelerin tahkim yargılamasına uygulanabilmesi için bu konuda yetkili olduklarına karar vermeleri ve bu kararın tahkim yargılamasında gözetilen emredici kurallara aykırılık oluşturmaması gerekmektedir. Kılavuz ilkelerinin uygulanmasına ilişkin uyuşmazlıkların ortaya çıkması durumunda hakem heyeti, kılavuz ilkeleri genel amaçları doğrultusunda somut tahkim yargılanmasına en uygun şekilde yorumlama hakkına sahiptir (md. 2).

Kılavuz ilkeler taraf temsilcilerinin davranışlarının incelenmesi ve ilke kurallarının doğru bir şekilde uygulanmasını hakem heyetinin bir görevi olarak düzenlemiştir. Kılavuz ilkelere aykırılık durumunu hakem heyetinin kendisi inceleyip gerekli yaptırımlara bağlayacaktır.

İlkelere göre taraf temsilcileri, atanmalarına müteakip kendilerini mümkün olan en kısa sürede karşı tarafa ve hakem heyetine tanıtmakla yükümlüdür. Aynı şekilde temsil ilişkisinde tahkim yargılaması sırasında bir değişiklik olması durumunda da taraflar bu durumu derhal hakem heyetine ve diğer tarafa bildirmelidir (md. 4).

Hakem heyetinin nihai olarak oluşturulması işleminden sonra taraf temsilcisi ile hakem heyeti üyelerinden biri arasında menfaat çatışması oluşturacak bir durumun mevcut olması durumunda ilgili taraf temsilcisinin taraf vekilliği görevini reddetmesi gerekmektedir. Ancak menfaat çatışmasının tam olarak ortaya konulmasından sonra tarafların bu konuya itiraz etmemeleri durumunda kişi taraf vekili olarak görevine devam edebilmektedir (md. 5).

Hakem heyetinin menfaat çatışması bulunan taraf temsilcisinin tahkim yargılamasının işleyişini olumsuz etkilememesi amacıyla ilgili taraf temsilcisinin tahkim yargılamasının tamamına veya bir kısmını katılmaması yönünde karar alma yetkisi bulunmaktadır (md. 6).

Taraf temsilcilerinin en kısa sürede kendilerini hakem heyetine ve karşı tarafa tanıtmaları ile taraf vekilleri ile hakem heyeti arasındaki menfaat çatışmaları henüz tahkim yargılamasının başında tespit edilecektir. Menfaat çatışması oluşturulacak durumların mevcut olması

¹⁵³ Milletlerarası Tahkimde Tarafların Temsiline İlişkin IBA Kılavuz İlkeleri, 1.

durumunda taraf vekilinin görevi reddetmesi gerekmektedir. Ancak bu duruma bir istisna getirilmiştir. Şöyle ki, menfaat çatışması oluşturan durum açık bir şekilde ortaya konulmuş ve taraflar bu duruma itiraz etmemiş ise kişi, taraf vekili olarak görev almaya devam edebilmektedir. İstisna kapsamında değerlendirilmeyen bir menfaat çatışması durumunun mevcut olması halinde hakem heyeti, kişinin tahkim yargılamasının tamamına veya bir kısmına katılmaması yönünde karar alma yetkisini haizdir.

Kılavuz ilkeleri, kural olarak taraf temsilcinin hakem heyeti ile *ex-parte* iletişimde bulunamayacağını düzenlemiştir (md. 7). Ancak sekizinci maddede düzenlenen durumların söz konusu olması ve tarafların aksini kararlaştırmamış olması durumunda taraf temsilcileri hakem heyeti veya hakem adayları ile *ex-parte* iletişim kurabilmektedir. Bu kapsamda taraf temsilcisi, seçilen hakem adayları ile uzmanlığı, deneyimi, istekliliği, uygunluğu ve muhtemel bir menfaat çatışmasının mevcut olup olmadığı konusunda, atanmış veya atanacak hakemler ile hakem heyeti başkanının seçilmesi konusunda ve tarafların izin vermesi kaydıyla hakem heyeti başkan adayının gerekli uzmanlığa, deneyime, uygunluğa sahip olup olmadığına ve muhtemel menfaat çatışmasının mevcut olup olmadığını belirlemek amacıyla *ex-parte* iletişim kurabilmektedir. Kurulacak *ex-parte* iletişimde taraf temsilcisi uyuşmazlığın esasına ilişkin görüş talep etmekten kaçınmalıdır (md. 8). Hakem heyeti ile *ex-parte* iletişim, mecburi durumlarda sınırlı olarak kurulabilmektedir. *Ex-parte* iletişim menfaat çatışması oluşturabilecek durumlar, tahkim sözleşmesinin şartları, tahkim dili, uygulanacak hukuk ve tahkim kuralları hakkında bilgi almak, tahkim süjelerinin kimliklerini öğrenmek, tahkim yargılamasının zaman çizelgesi ile yargılama sürecinin genel gidişatını öğrenmek amacıyla kurulabilir. Kurumsal tahkim yargılamalarında söz konusu bilgiler sekreteryaya tarafından taraflara iletilmekte olduğundan tarafların hakemlerle tek taraflı iletişim kurmalarına gerek bulunmamaktadır¹⁵⁴. Taraf temsilcisi *ex-parte* iletişimi, hakemin uyuşmazlığın esasına ilişkin görüşlerini öğrenmek amacıyla kullanmamalıdır¹⁵⁵. Bu durumun önüne geçmek amacıyla *ex-parte* iletişim tahkim yargılamasında sınırlı sebeplerle kabul edilmiştir¹⁵⁶. Şüphesiz ki, tahkim yargılamasına uygulanacak hukuk, kılavuzda belirtilmeyen başka durumlarda da taraf temsilcilerinin *ex-parte* iletişim kurabileceğini düzenlemiş ise taraf temsilcileri uygulanacak hukuka dayanarak da *ex-parte* iletişim kurabilecektir.

¹⁵⁴ Balkar Bozkurt, *Hakemlerin Bağımsızlık Yükümlülüğü*, 278.

¹⁵⁵ Osmanoğlu, "Etik Kurallar ve Uygulamada Karşılaşılan Sorunlar", 288.

¹⁵⁶ Osmanoğlu, "Etik Kurallar ve Uygulamada Karşılaşılan Sorunlar", 287.

Taraf temsilcisi hakem heyetine bilerek yanlış olgu beyanında bulunmamalı (md. 9), daha önce beyan ettiği olguların yanlış olduğunu öğrenirse gizlilik ve sır saklama yükümlülüğünün izin verdiği ölçüde derhal beyanını düzeltmelidir (md. 10). Taraf temsilcisi aynı zamanda yanlış olduğunu bildiği tanık ve uzman delillerini hakem heyetine sunmamalıdır. Taraf temsilcisi, bir uzmanın veya tanığın yanlış delil sunacağını bilmesi veya öğrenmesi durumunda, temsilcisi olduğu tarafa, gerekli önlemlerin derhal alınması gerektiğini ve bu önlemlerin alınmaması halinde gerçekleşecek sonuçları bildirmelidir. Bu tür bir durumla karşılaştığında; tanık veya uzmana doğru beyanda bulunmasını tavsiye etme, tanık veya uzmanın yanlış kanıt sunmasını engelleyecek makul önlemleri alma, tanık veya uzmanı sunduğu yanlış kanıtı düzeltmesi veya geri çekmesi için ikna etme, yanlış delili düzeltme veya geri çekme ve tanıklıktan çekilme yöntemlerinden biri veya birkaçını derhal uygulamak suretiyle gerekli önlemleri almalıdır (md. 11). Belirtilen yöntemler sınırlı sayıda olmayıp yanlış olgu ve beyanları önleyici diğer başka yöntemlere de başvurabilir. Taraf temsilcisinin olguların doğruluğu ile ilgili yükümlülüğü, doğruluk ve dürüstlük görevinden kaynaklanmaktadır.

Tahkim yargılamasında belge ibrazının söz konusu olabileceği muhtemel durumlarda taraf vekilinin temsil ettiği tarafa elektronik belgeler dahil bütün belgeleri makul ölçüde saklama yükümlülüğünün bulunduğu bilgisini vermesi gerekmektedir (md. 12). Taraf temsilcisi sırf tahkim yargılamasını geciktirmek veya rahatsızlık oluşturmak maksadıyla ek ibraz istemlerinde bulunmamalı ve bunlara itiraz etmemeli (md. 13), ibrazı istenilen belgenin ibraz edilme gerekliliği ve söz konusu belgelerin temsil ettiği tarafça sunulmaması durumunda doğması muhtemel sonuçlar bakımından temsil ettiği tarafı bilgilendirmelidir (md. 14). Taraftan ibrazı istenen belgenin bulunması için tarafın makul ölçüde arama yapması ve sır saklama yükümlülüğü kapsamına girmeyen konu ile ilgili tüm belgeleri ibraz etmesi için gerekli önlemlerin alınmasını tavsiye etmeli ve bu hususların gerçekleştirilmesine yardımcı olması gerekmektedir (md. 15). Taraf temsilcisi, ibrazı istenen belgeleri gizlememeli veya yok etmemelidir. Aynı zamanda temsil ettiği tarafa bu yönde bir tavsiyede de bulunmamalıdır (md. 16). Taraf temsilcisinin daha önce ibraz edilmesi gereken bir belgenin varlığından haberdar olması durumunda, temsil ettiği tarafa belgeyi ibraz etmesi gerektiği konusunda ve ibraz etmemesinin sonuçları hakkında bilgi vermesi gerekmektedir (md. 17).

Belgelerin ibrazı Milletlerarası Tahkimde Delil İkamesi Hakkındaki IBA Kuralları¹⁵⁷,nda düzenlenmiştir. Kılavuz ilkeler ise belge ibrazında taraf temsilcilerinin davranışlarına ilişkin hüküm içermektedir. Taraf temsilcileri farklı hukuk sistemlerinde farklı belge ibraz yöntemlerine tabi olabilmektedir. Kılavuz ilkeler, tahkim yargılamasında taraf temsilcilerinin aynı belge ibrazı kurallarına tabi olmak kaydıyla bilgi ve delillere erişimde eşitsizliğin önüne geçmeyi ve taraf temsilcilerinin yargılamayı baltalayıcı hareketlerine engel olmayı amaçlamaktadır. Bu kapsamda taraf temsilcilerinin belgelerin yok edilmemesi ve gizlenmemesi için gerekli önlemleri alması gerektiği düzenlenmiştir.

Taraf temsilcisi tahkim yargılaması kapsamında herhangi bir uzmandan veya tanıktan bilgi alması gerektiğinde öncelikli olarak kendini ve temsil ettiği tarafı tanıtmalı ve bilgi alma amacını bildirmelidir (md. 18). Tanık, kendi avukatına bilgi ve talimat verme hakkına sahip olduğu ve avukatının sonraki görüşmelere katılmasını isteyebileceği hususunda bilgilendirilir (md. 19),

Taraf temsilcisi, tanık beyanının hazırlanmasında tanığa; uzman raporunun hazırlanmasında da uzmana yardım edebilir (md. 20) ve buna ilişkin görüşmeler yapabilir. Tüm bu süreçte, tanıklık yapılacak hususlarda tanığın ilgili olgu, olay ve koşullar hakkında kendi bakış açısını; uzman raporunun da uzmanın kendi değerlendirme ve görüşlerinin yansıtmasını sağlamak için gerekli çabayı göstermelidir (md. 21, 22, 24). Tanığı yanlış delil sunmaya yönlendirmekten veya teşvik etmekten sakınmalıdır (md. 23). Taraf temsilcisi, tanık veya uzmanın bu kapsamda yaptığı makul harcamalarının karşılanması ile uzmanın mesleki hizmetleri ve tanığın tanıklık nedeniyle kaybettiği zamanın telafisi için ödeme yapılmasını sağlayabilir (md. 25).

Taraf temsilcilerinin kılavuz ilkelerine aykırı davranarak görevlerini kötüye kullanmaları durumunda hakem heyeti tahkim yargılamasının adilliğini ve güvenilirliğini korumak adına hukuki dinlenilme hakkına riayet ederek uygun gördüğü ölçüde birtakım kararlar alabilmektedir. Bu kararlar sınırlı olmayacak şekilde kılavuzda belirtilmiştir. Bu kapsamda hakem heyeti taraf vekilini uyarabilir, masraf paylaşılmasında taraf temsilcisinin görevi kötüye kullanmasını dikkate alabilir ve diğer önleyici yöntemlere başvurabilir (md. 26). Görevi kötüye kullanmaya ilişkin durumları incelerken hakem heyeti, görevi kötüye kullanmanın tarafların hakları, tahkim yargılamasının adilliği ve güvenilirliği ile tahkim kararının icra

¹⁵⁷ Milletlerarası Tahkimde Delil İkamesi Hakkındaki IBA Kuralları, IBA (2020), <https://www.ibanet.org/document?id=IBA-Rules-on-Taking-of-Evidence-2020-Turkish>, (Erişim: 20.07.2022).

edilebilirliği üzerindeki etkilerini dikkate alarak söz konusu davranışın tahkim yargılamasını ne şekilde etkilediğini, davranışın mahiyetini ve önemini değerlendirir. Değerlendirmede taraf temsilcisinin iyi niyeti, sır saklama yükümlülükleri ve tarafın uygunsuz davranıştan ne ölçüde haberdar olduğu hususları da önemli rol oynamaktadır.

4. IBA Davranış Kurallarının Değerlendirilmesi

Milletlerarası Tahkimde Menfaat Çatışmasına İlişkin IBA Kılavuz İlkeleri, hakemlerin tarafsızlığı ve bağımsızlığı, menfaat çatışması durumunda görev reddi, şüpheli davranışlarda bildirim yükümlülüğü ve menfaat çatışması oluşturan, bildirim yükümlülüğü bulunan ve sakınca bulunmayan örnek davranış kuralları listesi ile uluslararası tahkimde ortak davranış kuralları oluşturmaya çalışmış ve gerilla taktiklerinin engellemesini amaçlamıştır. Söz konusu kılavuz ortak bir davranış kültürünün oluşturulması ve gerilla taktikleri ile mücadele bakımından yerinde bir gelişme olmakla birlikte, tahkimi engelleyici tüm davranış modellerini kapsamaması ve kim tarafından hangi yaptırıma karar verileceğinin düzenlenmemesi bakımından eleştiriye açıktır.

Kılavuz, hakemin kendi menfaat ve prestijine katkısı olabileceğini düşündüğü durumlarda yargılamayı magazinsel hale getirmesi yahut tahkim konusu hakkında yeterli bilgi ve birikime sahip olmamasına rağmen hakem olarak atanmaya gayret etmesi, tahkim dilini bilmemesi rağmen görev almayı kabul etmesi, kendisinin tahkim camiası içindeki şahsi konumunu düşünerek hareket etmesi ya da uzmanlığı sebebiyle uyuşmazlığı haddinden fazla inceleme konusu yaparak tahkim yargılamasını geciktirici davranışlarda bulunması, tarafların uzun süren itirazlarına kızması sebebiyle ayırım gözetmeksizin tahkim yargılaması maliyetini arttırıcı davranışlara girişmesi ve benzeri gibi yargılamayı kasten geciktirme veya engelleme faaliyetlerine girişmesi durumlarına ilişkin davranış modellerini düzenlemeye yönelik hükümler içermemektedir.

Hakemlerin bu tür davranışlarına set çekilmesinde, yalnızca tarafsızlık ve bağımsızlık ilkeleri yeterli olamayabilecektir. Bu bağlamda, IBA Uluslararası Hakemler İçin Etik Kurallarının da hakem davranış kuralları bakımından dikkate alınması gerekmektedir. Menfaat Çatışmasına İlişkin IBA Kılavuz İlkelerinin, kılavuz ilkelerde düzenlenmeyen konular bakımından yapmış olduğu atıf buna imkân sağlamaktadır.

Nitekim IBA Uluslararası Hakemler İçin Etik Kuralları, uyuşmazlığın etkin ve adil bir şekilde çözümlenebilmesi için hakemlerin tarafsızlık ve bağımsızlık yükümlülüklerinin yanı sıra yetkin, gayretli ve basiretli olma yükümlülüklerinin de olduğunu düzenlemektedir. Bu

açından bakıldığında, tarafsızlık ve bağımsızlık yükümlülüklerine aykırılık olarak değerlendirilmeyen ancak tahkim yargılamasının gecikmesine veya baltalanmasına sebebiyet veren hakem davranışlarının, yetkin, basiretli ve gayretli olma yükümlülüklerine aykırılık kapsamında değerlendirilmesi gerekmektedir.

Ancak IBA Uluslararası Hakemler için Etik Kurallarında hakemin yükümlülükleri belirtilmiş olmakla birlikte Menfaat Çatışmasına İlişkin IBA Kılavuz İlkelerinin aksine yükümlülüklerine aykırı davranış örneklerine yer verilmemiştir. Bu durum da, ilkelerin yorumlanması ve somutlaştırılması açısından problem oluşturmaktadır. Her iki kılavuz birlikte geniş bir uygulama alanına sahip olsa da hakemlerin yetkin, gayretli ve basiretli olma yükümlülüklerine aykırı davranışları ile aykırı olmayan davranışlarının, tarafsızlık ve bağımsızlık yükümlülüklerinde olduğu gibi sayılmak suretiyle somutlaştırılması yerinde olacaktır.

Kılavuz ilkeler kapsamında düzenlenmeyen diğer bir hususun hakemlerin davranış kurallarına aykırı hareket etmeleri durumunda kim tarafından ve hangi yaptırımlara tabi olacaklarının belirlenmemiş olmasıdır.

Bu konuda, öncelikli olarak, tahkime uygulanacak hukuka atıf yapılması yerinde olacaktır. Bu durumda, ilgili hukuk kuralları dikkate alınarak yetkili merci ve yaptırım seçenekleri belirlenebilecektir.

Tahkime uygulanacak hukukta açık hüküm bulunmaması halinde ise; aykırılık iddiasının, birden çok hakemin görev aldığı tahkim yargılamasında diğer hakemlerce karara bağlanması, tek hakemli kurumsal tahkimde kurum bünyesinde görevlendirilecek hakem veya hakemlerce karara bağlanması, tek hakemli ad hoc tahkiminde sadece bu durumu değerlendirmek amacıyla taraflarca belirlenecek başka bir hakemce karara bağlanması yönünde, kılavuz ilkelere ayrı bir hüküm eklenmesi konuyu vuzuha kavuşturacaktır. Böylelikle davranış kurallarına aykırılık durumunda hakemin tahkim yargılaması özelinde maruz kalacağı yaptırıma kimin karar vereceği konusunda ortak bir uygulama sağlanmış olacaktır.

Hakemin davranış kurallarına aykırı hareket etmesi durumunda tahkim yargılamasında ne tür yaptırımlara maruz kalacağına ilişkin belirsizliğin giderilmesine yönelik olarak ise, kılavuz ilkeler bünyesinde hakemin yargılamadan men edilmesinin yanında -tahkime uygulanacak hukukun emredici kurallarına aykırı olmamak kaydıyla- uyarı, kınama, ihlalin kamuya duyurulması gibi yaptırımların öngörülmesi gerekmektedir. Böylelikle davranış

kurallarına aykırı hareket eden hakemin tabi olacağı yaptırımlar üzerindeki belirsizlik giderilmiş olacak, kuralların caydırıcılığı arttırılacaktır.

Tüm bunların yanı sıra, geçmiş tahkim yargılamalarının puanlandığı, tahkim taraflarının deneyimlerini paylaştığı, hakemlerin tahkim yargılama performanslarının uyumsuzluk türü, uyumsuzluk çözüm süresi, taraf ilişkileri gibi objektif kriterler ile işlenerek her hakem için bir profilin oluşturulduğu *Arbitrator Intelligence (AI)* gibi veri tabanı platformlarının yaygınlaştırılması ve tahkim yargılamasını baltalayıcı hareketlerin bu platformlarda paylaşılması suretiyle duyurulması, istenmeyen davranışı sergileyen kişinin itibar kaybı yaşamamasına sebebiyet verebilir. Böylelikle kişilerin istenmeyen davranışları sergilemesinin önüne geçilebilir¹⁵⁸.

Hakemler için davranış kurallarını düzenleyen IBA Uluslararası Hakemler için Etik Kurallar ve Milletlerarası Tahkimde Menfaat Çatışmasına İlişkin IBA Kılavuz İlkeleri'nin aksine, taraf temsilcileri için davranış kurallarını belirleyen Milletlerarası Tahkimde Tarafların Temsiline İlişkin IBA Kılavuz İlkeleri'nde, temsilcilerin davranış kurallarına aykırı hareket etmeleri halinde kim tarafından ve hangi yaptırımlara tabi olacaklarının belirlendiği görülmektedir.

Milletlerarası Tahkimde Tarafların Temsiline İlişkin IBA Kılavuz İlkeleri, taraf temsilcilerinin hakem ile olan iletişimlerinde, uluslararası alanda ortak davranış kuralları oluşturulmasına yöneliktir. Bu ilkeler, taraf temsilcilerinin kendisini tanıtmaya ve menfaat çatışmasını bildirim yükümlülükleri ile *ex-parte* iletişim, beyan, belge ibrazı, tanıktan ve uzmandan yararlanma kuralları getirmek suretiyle temsilciler tarafından gerçekleştirilen gerilla taktiklerinin engellenmesi ve aynı yargılama içerisinde farklı usul kurallarına göre yapılmış işlemlerin önlenmesi bakımından yerinde bir düzenlemedir.

Milletlerarası Tahkimde Tarafların Temsiline İlişkin IBA Kılavuz İlkelerinde, davranış kurallarına aykırı hareketlerde bulunulması durumunda kim tarafından ne tür bir yaptırıma mazur kalınacağına sınırlı sayıda olmayacak şekilde düzenlenmiş olması da kuralların caydırıcılığı açısından yerinde bir uygulamadır.

¹⁵⁸ Erman Eroğlu, "Arbitrator Integrity: Self-Interested Arbitrator in International Commercial Arbitration", *BÜHFD* 8/2 (2022), 309.

SONUÇ

Esasen askeri terminolojinin bir parçası olan gerilla taktikleri terimi modern tahkim hukukunda tahkimi geciktirmeye, engellemeye veya baltalamaya yönelik kasti davranışları ifade etmek için kullanılmaktadır. Gerilla taktikleri terimi hakkında doktrinde genel bir tanım bulunmamaktadır. Bazı yazarlar usul kurallarının kişinin çıkarlarına uygun ancak amacına aykırı olarak kullanılması ile tahkim yargılamasını geciktirici ve nihai olarak tahkimi başarısız ya da etkisiz hale getirmeye çalışan davranışlar olarak tanımlamaktayken; bazı yazarlar gerilla taktiklerini yaygın gerilla taktikleri, ekstrem gerilla taktikleri ve kaba davranışlar olmak üzere üç gruba ayırarak tanımlamaktadır. Doktrindeki tanımlamalara genel olarak bakıldığında tahkim yargılama kurallarını kasten ihlal eden davranışların gerilla taktiği olarak kabul edildiği görülmektedir. Bu kapsamda gerilla taktikleri, tahkime uygulanacak hukuku ve usul kurallarını ihlal eden veya bu kuralları ruhuna aykırı şekilde kullanan ve bu şekilde tahkim yargılamasını engellemeyi, geciktirmeyi veya sabote etmeyi amaçlayan kasıtlı davranışlar olarak tanımlanabilir.

Uluslararası tahkimin giderek yaygınlaşması ile birlikte gerilla taktiklerine rağbet de artmaktadır. Tahkimin yayılmasıyla birlikte, irade serbestisine bağlı olarak oluşturulan veya belirlenen mevcut usul kurallarına dayalı tahkim yargılama yapısı, tahkimin ruhuna aykırı bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Doktrinde tahkimin ruhunu bozan gerilla taktiği niteliğindeki bu tür davranışların engellenebilmesi adına davranış kurallarının dikkate alınması gerektiği fikri ortaya atılmış, bu fikir de yeni tartışmaları beraberinde getirmiştir.

Tartışmalardan ilki, tahkim yargılamasında hangi davranış kurallarının dikkate alınacağına ilişkindir. Bu noktada kişinin kendi ülke hukukunun, tahkim hukukunun veya uluslararası davranış kurallarının uygulanması gerektiğini ifade eden görüşler bulunmaktadır.

Kanaatimizce; tahkim yeri hukukunun tahkim yargılaması için öngördüğü kuralların oldukça sınırlı olması ve tahkim yargılaması için öngörülmeven milli hukuk kurallarının, bu hukuka yabancı biri tarafından bilinmesi beklenemeyeceğinden, aynı zamanda yargılama hakkaniyetinin sağlanabilmesi ve silahların eşitliği bakımından da herkesin aynı usul kurallarına tabi olması daha uygun olacağından, tahkim yargılamasını engelleyici ve geciktirici davranışlarla mücadelede tek tip uluslararası davranış kurallarının oluşturulması ve taraf iradesine bağlı olarak tahkim yargılamasının bir parçası haline getirilmesi gerekmektedir.

Tartışmalı diğer bir konu da davranış kurallarına aykırılığın belirlenmesine ve aykırılığın yaptırımına kimin karar vereceğine ilişkidir. Tahkim yargılamasının taraf iradesine bağlı, esnek

yapısı düşünülüğünde tahkim yargılaması bünyesinde ortaya çıkan bir davranış kuralı ihlali hakkında yerel barolara veya yerel mahkemelere yetki tanınması ve onların konu hakkındaki kararının bekletici mesele yapılması tahkimin ruhuna aykırı olacaktır. Doktrinde bir görüş Küresel Tahkim Etik Merkezi adı altında bir uluslararası kurum kurulmasını ve davranış kurallarına aykırılık hakkındaki değerlendirmelerin bu kurum tarafından yapılması gerektiğini ifade etse de söz konusu görüş henüz yeterli taraftar bulamamış ve işlevsellik kazanamamıştır. Tahkim yargılamasının genel özellikleri dikkate alındığında davranış kurallarına aykırılık hakkında tahkim yargılamasını yürüten hakemler veya kurumsal tahkim söz konusu olduğunda ilgili tahkim merkezi bünyesinde oluşturulan mercii tarafından karar verilmesi en etkili çözüm yolu olacaktır.

IBA tarafından çıkarılan davranış kuralları, uluslararası alanda en dikkat çeken ve genel kabul görmeye aday olan davranış kurallarıdır. IBA tarafından tahkim yargılamalarına uygulanmak üzere “Milletlerarası Tahkimde Menfaat Çatışmasına İlişkin IBA Kılavuz İlkeleri”, “Uluslararası Hakemler için Etik Kurallar” ve “Milletlerarası Tahkimde Tarafların Temsiline İlişkin IBA Kılavuz İlkeleri” çıkarılmıştır. IBA tarafından çıkarılan davranış kuralları bir bütün olarak değerlendirildiğinde uluslararası davranış kuralları oluşturulması bakımından yerinde bir adım olarak kabul edilmektedir. Ancak bazı temel kavramların somutlaştırılmaması, davranış kurallarına aykırılık durumunda kim tarafından hangi yaptırımın öngörüüleceğinin belli olmaması, IBA davranış kurallarının istenilen amaca ulaşamamasına sebebiyet vermektedir.

KAYNAKÇA

- Balkar, Süheyla. *Milletlerarası Ticari Tahkim ve Etik*. İstanbul: On iki levha, 2022.
- Balkar Bozkurt, Süheyla. *Milletlerarası Ticari Tahkimde Hakemlerin Bağımsızlık Yükümlülüğü*. İstanbul: On iki levha, 2016.
- Bishop, R. Doak - Stevens, Margrete. “The Compelling Need for a Code of Ethics in International Arbitration: Transparency, Integrity and Legitimacy”. *Arbitration Advocacy in Changing Times, ICCA Congress Series No.15*. ed. Albert Jan van den Berg. 391-407. The Netherlands: Kluwer Law International, 2011.
- Bishop, R. Doak. “Ethics in International Arbitration”. *Arbitration Advocacy in Changing Times, ICCA Congress Series No.15*. ed. Albert Jan van den Berg. 383-390. The Netherlands: Kluwer Law International, 2011.
- Branson, David J. “IBA Rules of Ethics for International Arbitrators”. *International Business Lawyer* 3/1 (1987), 335-336.
- Bruckschweiger, Christoph. “Possibilities of Arbitral Tribunals to Sanction ‘Guerrilla Tactics’ by Counsel in the Absence of a Respective Agreement by the Parties”. *Selected Papers on International Arbitration Volume 5*. ed. Daniel Girsberger vd. 27-52. Bern: Stampfli Publishers, 2020.
- Catherine A. Rogers. “Guerrilla Tactics and Ethical Regulation”. *Guerrilla Tactics in International Arbitration*. ed. Gütnher J. Horvath vd. 313-340. The Netherlands: Kluwer Law International, 2013.
- Catherine, A. Rogers. “Fit and Function in Legal Ethics: Developing a Code of Conduct for International Arbitration”. *Michigan Journal of International Law* 23/341 (2002), 341-423.
- Çakrak, Recep - İldeş, Samet. “Kamu Hukuku ve Özel Hukuk Açısından Dürüstlük Kuralı ve Uygulama Alanı”. *Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 2/2 (2014), 47-76.
- Doğan, Vahit vd. *Milletlerarası Özel Hukuk*. Ankara: Savaş Yayınevi, 9. Basım, 2023.
- Eroğlu, Erman. “Arbitrator Integrity: Self-Interested Arbitrator in International Commercial Arbitration”. *BÜHFD* 8/2 (2022), 295-320.
- Eroğlu, Erman. “Due Process Rights in Arbitration in the Light of the Austrian Supreme Court’s Decision: Remote Hearings During the Pandemic”. *Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 10/1 (2022), 105-122.

Frecon, Alain. “Delaying Tactics in Arbitration”. *Dispute Resolution Journal* 59/4 (2004), 40-52.

Giorgetti, Chiara - Wahab, Mohammed. “A Code of Conduct for Arbitrators and Judges”. *Academic Forum on ISDS Concept Paper* 12 (2009), 2-13.

Harris, Cedric. “Abuse of the Arbitration Process – Delaying Tactics and Disruptions”. *Journal of International Arbitration* 9/2 (1992), 87-95.

Horvath, Günther J. - Wilske, Stephan. “Conclusion and Outlook”. *Guerrilla Tactics in International Arbitration*. ed. Günther J. Horvath vd. 341-354. The Netherlands: Kluwer Law International, 2013.

Horvath, Günther J. vd. “Categories of Guerrilla Tactics”. *Guerrilla Tactics in International Arbitration*. ed. Günther J. Horvath vd. 3-16. The Netherlands: Kluwer Law International, 2013.

Hwang, Michael. “Why is There Still Resistance to Arbitration in Asia?”. *Selected Essays on International Arbitration*. ed. Michael Hwang. 20-37. Singapore: Academy Publishing, 2013.

Jeremiah, Herman. “Arbitration - Dsk V Ultrapolis - A Lesson in Delay Tactics”. Mondaq. Erişim 20 Ağustos 2022. <https://www.mondaq.com/arbitration-dispute-resolution/112698/arbitration--dsk-v-ultrapolis--a-lesson-in-delay-tactics>

Kaplan, Yavuz. “Milletlerarası Tahkimde Hakemin ve Tenfiz Reddi Sebebi Olması Açısından Bağımsızlık ve Tarafsızlık İlkesi”. *MHB* 21/1-2 (2001), 43-73.

Karaca, Akif. “Milletlerarası Tahkimde Hakemin Reddi Sebebi Olarak Hakemin Tarafsızlığını ve Bağımsızlığını Ortadan Kaldıran Haller”. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* 21/1 (2015), 205-238.

Kayalı, Didem. *Milletlerarası Ticari Tahkimde Hakemlerin Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı*. İstanbul: Seçkin Yayıncılık, 2015.

Laborde, Gustavo. “Arbitrator Corruption”. Jusmundi. Erişim 19 Ağustos 2022. <https://jusmundi.com/en/document/wiki/en-arbitrator-corruption>

Newsham, Jack. “Arbitrator Gets 6 Months for Malaysia Bribery Scheme”. Law360. Erişim 19 Ağustos 2022. https://www.law360.com/articles/877757?utm_source=LexisNexis&utm_medium=LegalNewsRoom&utm_campaign=articles_search

Oberoi, Preet Singh. "Understanding Guerrilla Tactics in International Arbitration". *Christ ULJ* 3 (2014), 69-84.

Orlandi, Chiara Giovannucci. "Ethics for International Arbitrators". *UMKC Law Review* 67/1 (1998), 93-110.

Osmanoğlu, Burcu. "Uluslararası Ticari Tahkimde Taraf Vekillerine Uygulanan Etik Kurallar ve Uygulamada Karşılaşılan Sorunlar". *Public and Private International Law Bulletin* 39/1 (2019), 275-294.

Özel, Kadir Can. "Etik ve Etik – Hukuk Arasındaki İlişki". *TAAD* 33 (2018), 685-708.

Özel, Sibel vd. *Milletlerarası Özel Hukuk*. İstanbul: On iki levha, 2022.

Pfeiffer, Robert - Wilske, Stephan. "An Etymological and Historical Overview". *Guerrilla Tactics in International Arbitration*. ed. Gütnher J. Horvath vd. 1-3. The Netherlands: Kluwer Law International, 2013.

Pfeiffer, Robert - Wilske, Stephan. "The Emergence of the Guerrilla Tactics Phenomenon in International Arbitration". *Guerrilla Tactics in International Arbitration*. ed. Gütnher J. Horvath vd. 16-20. The Netherlands: Kluwer Law International, 2013.

Rowley, J. William. "Guerrilla Tactics and Developing Issues". *Guerrilla Tactics in International Arbitration*. ed. Gütnher J. Horvath vd. 20-30. The Netherlands: Kluwer Law International, 2013.

Rubins, Noah. "Particularities when Dealing with State Entities". *Guerrilla Tactics in International Arbitration*. ed. Gütnher J. Horvath vd. 69-93. The Netherlands: Kluwer Law International, 2013.

Sanderson, Cosmo. "Arbitrators Jailed in Peru Amid Odebrecht Corruption Scandal". *Globalarbitrationreview*. Erişim 19 Ağustos 2022. <https://globalarbitrationreview.com/article/arbitrators-jailed-in-peru-amid-odebrecht-corruption-scandal>

Silkenat, James R. "Code of Ethics for Arbitrators in Commercial Disputes". *24 INT'L* 24/4 (1990), 1181-1187.

Steyn, Johan. "Delays and Delaying Tactics in International Commercial Arbitration". *Arbitration: The International Journal of Arbitration, Mediation and Dispute Management* 49/1 (1983), 9-12.

Sussman, Edna - Eber, Solomon. “All’s Fair in Love and War – Or Is It? Reflections On Ethical Standards for Counsel in International Arbitration”. *The American Review of International Arbitration (ARIA)* 22/4 (2011), 611-623.

Sussman, Edna. “Guerrilla Tactics in International Arbitration”. *NYSBA* 7/2 (2014), 41-42.

Sussman, Edna. “Ethics in International Arbitration: Soft Law Guidance for Arbitrators and Party Representatives”. *Soft Law in International Arbitration*. ed. Lawrence W. Newman vd. 239-256. Juris Publishing, 2014.

Şanlı, Cemal vd. *Milletlerarası Özel Hukuk*. İstanbul: Beta, 7. Basım, 2019.

Volterra, Robert. “Guerrilla Tactics at International Courts and Institutions: [A] Experiences from the International Court of Justice”. *Guerrilla Tactics in International Arbitration*, ed. Güntner J. Horvath vd. 238-250. The Netherlands: Kluwer Law International, 2013.

Yavuz, Cevdet. “Türk Hukukunda Tahkim Sözleşmesi ve Tabi Olduğu Hükümler”. *II. Uluslararası Özel Hukuk Tahkim Sempozyumu* 14 (2009), 133-177.

Davranış Kuralları ve Mahkeme Kararları

A Draft Code of Conduct for Adjudicators in International Investment Disputes. ICSID, 2020. Erişim 20 Mayıs 2022. <https://icsid.worldbank.org/resources/code-of-conduct>

PCA, Permanent Court of Arbitration. Republic of Croatia v the Republic of Slovenia. 2012/04 (29 Haziran 2017). <https://pca-cpa.org/en/cases/3/>

SGHC, Singapore High Court. Denmark Skibstekniske Konsulenter A/S I Likvidation v Ultrapolis 3000 Investments Ltd. 2009/807 (9 Nisan 2010). https://www.elitigation.sg/gd/s/2010_SGHC_108

ICSID, International Centre for Settlement of Investment Disputes. Hrvatska Elektroprivreda d.d. v. Republic of Slovenia. ARB/05/24 (15 Aralık 2015). <https://www.italaw.com/cases/3242>

IBA Rules of Ethics for International Arbitrators. IBA, 1987. Erişim 10 Eylül 2022. https://www.acerislaw.com/wp-content/uploads/2021/03/iba_publications_ethics_arbitrators_1987.pdf

LCIA Arbitration Rules. LCIA, 2014. Erişim 20 Mayıs 2022. https://www.lcia.org/Dispute_Resolution_Services/lcia-arbitration-rules-2014.aspx

ICSID, International Centre for Settlement of Investment Disputes. Libananco Holdings Co. Limited v. Republic of Turkey. ARB/06/8 (2 Eylül 2011). <https://www.italaw.com/cases/626>

ICJ, International Court of Justice. Qatar v. Bahrain. 112 (1994). <https://www.icj-cij.org/en/case/87>

Milletlerarası Tahkimde Delil İkamesi Hakkındaki IBA Kuralları. IBA, 2020. Erişim 20 Temmuz 2022. <https://www.ibanet.org/document?id=IBA-Rules-on-Taking-of-Evidence-2020-Turkish>

Milletlerarası Tahkimde Menfaat Çatışmasına İlişkin IBA Kılavuz İlkeleri. IBA, 2014. Erişim 20 Mayıs 2022. <https://www.ibanet.org/MediaHandler?id=c3bc124c-52c8-4e2e-8145-07f7aca7b135>

Milletlerarası Tahkimde Tarafların Temsiline İlişkin IBA Kılavuz İlkeleri. IBA, 2013. Erişim 20 Mayıs 2022. <https://www.ibanet.org/MediaHandler?id=c7c10e11-a687-4251-91f3-56ac70b7d9af>

MRPC, Model Rules of Professional Conduct by the American Bar Association. The USA: American Bar Association. Erişim 20 Mayıs 2022. https://www.americanbar.org/groups/professional_responsibility/publications/model_rules_of_professional_conduct/model_rules_of_professional_conduct_table_of_contents/

TBB Meslek Kuralları, Türkiye Barolar Birliği Meslek Kuralları, Türkiye: TBB, 1971. Erişim 20 Mayıs 2022. <https://www.barobirlik.org.tr/Haberler/meslek-kurallari-5433>